

Leesplezier met
Kunst van Lezen

Het geheim van
Grote Broer
kunsteducatie

Station van de
toekomst

Een vernieuwd Bulletin Cultuur & School

Frisser, modern en overzichtelijker, met meer ruimte voor opinie. Met die uitgangspunten in gedachten hebben we deze zomer hard gewerkt aan een nieuwe vormgeving en inhoud. Om het overzichtelijker te maken, wordt het *Katern Bulletin Cultuur & School* voortaan geïntegreerd in het blad zelf. In de praktijk bleek het katern los te gaan zwerven door gebouwen en vaak kwijt te raken. Het portret van een school dat we altijd maakten in dit Katern, bleek u als lezer wel zeer te waarderen. In elk nummer zult u dus een portret van een school aantreffen. Deze keer zijn we op bezoek geweest bij de gereformeerde pabo in Zwolle.

Bulletin Cultuur & School heeft een brugfunctie tussen de cultuurele- en onderwijssector, daarom is het niet meer dan logisch om voortaan ook een portret van een culturele instelling op te nemen. In het verleden deden we dat al in beperkte mate met de rubriek *Cultuureducatie volgens...* Deze is komen te vervallen en in plaats daarvan kunt u bijvoorbeeld in dit nummer alles lezen over het geheim van Grote Broer kunsteducatie in Nijmegen. Om het blad frisser te maken, is er meer ruimte voor foto's. Voortaan zullen we elk nummer net afgestudeerde fotografen vragen om hun interpretatie te geven van een thema op het gebied van cultuureducatie. Sabine Schreuder heeft deze keer een fotoverhaal gemaakt naar aanleiding van het coverhaal over *Kunst van lezen*. Haar foto's zijn van commentaar voorzien door Adriaan Langendonk, projectleider van het gelijknamige project. Wilt u ook commentaar bij foto's geven, geef u dan op via www.cultuurplein.nl/bulletin.

De veelgelezen rubriek *Ditjes en Datjes* is van naam veranderd en gaat verder door het leven als *Kort*. Deze rubriek is ook uitgebreid, zodat we ruimte hebben om niet alleen korte nieuwsberichten te plaatsen, maar ook u als lezer aan het woord kunnen laten. In elk nummer zal een aantal onderwerpen extra uitgelicht worden met korte interviews of recensies, zoals in dit nummer de muziekmethode *Bennie Briljant*.

Wij hopen sowieso meer van u als lezer te horen. We zullen daarom regelmatig interviews plaatsen, columns laten schrijven en voor de rubriek *Opinie* mensen ondervragen over actuele kwesties. Maar u kunt ook zelf reageren op de verschillende artikelen in het blad, via www.cultuurplein.nl/bulletin. En bent u door een artikel geïnteresseerd geraakt in een bepaald onderwerp? Op de website vindt u ook extra informatie over de onderwerpen die aan bod komen in de artikelen.

Ik hoor graag van u!

Marthe Bauwens, hoofdredacteur
marthebauwens@cultuurplein.nl

Colofon

Bulletin Cultuur & School
oktober 2010, jaargang 13,
nummer 64

Bulletin Cultuur & School wordt eens per twee maanden uitgegeven door Cultuurnetwerk Nederland op initiatief van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap in het kader van het programma *Cultuur en School*.

Hoofdredactie
Marthe Bauwens

Eindredactie
Maaïke Severijnen en
Anja Geldermans

Als u teksten en/of foto's en illustraties uit deze uitgave wilt overnemen, neem dan contact op met de redactie van *Bulletin Cultuur & School*.

Cultuurnetwerk Nederland
Postbus 61
3500 AB Utrecht
T 030-2361 200
marthebauwens@cultuurplein.nl

Aan dit nummer werkten mee
Jeroen Busscher, Gabriel Eisenmeier, Anja Geldermans, Adriaan Langendonk, Jeroen de Leijer, Annette Lubbers, Jan-Pieter Maaijwee, Yolande van der Ree, Bea Ros, Sabine Schreuder, Maaïke Severijnen, Anita Twaalfhoven.

Nieuwe ideeën
De redactie van *Bulletin Cultuur & School* wordt graag op de hoogte gehouden van ontwikkelingen in de culturele sector en in het onderwijs. Mocht u zelf een interessant onderwerp weten voor het blad, dan kunt u zich wenden tot de hoofdredacteur:
marthebauwens@cultuurplein.nl

Foto cover
Sabine Schreuder, Breda

Ontwerp en opmaak
Kummer & Herrman, Utrecht

Druk
Libertas, Bunnik

ISSN nummer:
1387 - 6422

Gratis abonnement of adreswijziging
www.cultuurplein.nl/bulletin

Kort

Korte berichten met deze keer extra aandacht voor de methode *Bennie Briljant* en de winnaar van Poem Express Rotterdam: Tessa Berrevoets.
[pagina 4, 5, 32 en 33](#)

Interview met Marc Note

Gemakkelijk is het niet om scholieren uit stadsdeel Westerpark in Amsterdam voor theater te winnen. Marc Note van stichting Muzenis geeft enkele gouden tips, gedestilleerd uit 25 jaar ervaring.
[pagina 6](#)

Multifunctioneel gebouw leidt niet altijd tot synergie

Steeds meer scholen in het voortgezet onderwijs vestigen zich samen met andere instellingen, zoals een bibliotheek, een sportclub of muziekschool, in één gebouw. Het idee erachter is dat er gemakkelijk kan worden samengewerkt, maar dat blijkt in de praktijk lastig.
[pagina 9](#)

Portret van gereformeerde pabo Zwolle

De gereformeerde pabo in Zwolle geeft cultuureducatie een belangrijke plek in het curriculum. Het spanningsveld dat er kan zijn tussen kunst en geloof is daarbij volgens directeur Jaap Modderman geen belemmering, eerder een uitdaging.
[pagina 24](#)

Station van de toekomst

In het project *Station van de toekomst* van architectuurcentrum Aorta maken leerlingen kennis met architectuur en gaan ze zelf aan de slag. Uiteindelijk mogen ze hun ontwerp voor een echte vakjury presenteren.
[pagina 18](#)

Portret van Grote Broer kunsteducatie

Het aantal samenwerkingspartners van Grote Broer kunsteducatie in Nijmegen is indrukwekkend: scholen, wijken, naschoolse opvang, zomerkampen, kunstinstellingen, jeugdgevangenissen en het bedrijfsleven. In totaal bereikt de organisatie jaarlijks meer dan 20.000 kinderen en jongeren. Grote Broer wordt dan ook gezien als een goed voorbeeld van succesvol ondernemerschap. Theaterdocent Michel Hormes van Grote Broer: "Je moet kinderen zo onderdompelen in een kunstproject dat ze aan het slot ervan paf staan van wat zij zelf voor elkaar hebben gekregen."
[pagina 28](#)

Kunst van Lezen

Met het grootschalige project *Kunst van Lezen* wordt geprobeerd ouders, kinderdagverblijven en scholen te stimuleren om meer aandacht aan leesplezier en boeken te besteden. Dat was hard nodig, want uit onderzoek bleek enkele jaren geleden dat 25% van de kinderen de basisschool verliet met een achterstand van twee jaar. Spil in het hele project zijn de bibliotheken. Projectleider Adriaan Langendonk: "Zij hebben de deskundigheid om leerkrachten, ouders en opvoeders te laten zien wat je met boeken kunt doen en bereiken." Naar aanleiding van het artikel zijn foto's gemaakt door Sabine Schreuder. Zij geeft haar interpretatie van het thema Kunst van Lezen.
[pagina 12 t/m 17](#)

Opinie

Het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) is in de *Toekomstverkenning kunstbeoefening* (juni, 2010) nagegaan hoe de kunstbeoefening er over twee decennia uit zou kunnen zien. Uit het onderzoek zijn zeven trends voortgekomen. *Bulletin Cultuur & School* vroeg twee ervaringsdeskundigen uit deze sector hoe centra voor de kunsten moeten inspelen op de trends uit dit rapport.
[pagina 34 en 35](#)

Column

Jeroen Busscher, spreker en managementconsultant, betoogt waarom kunst uw manipulatie waard is.
[pagina 36](#)

Nieuwe dramamethode

Drama aangenaam is een nieuwe dramamethode voor alle groepen van het basisonderwijs. De methode kent een doorlopende leerlijn die bestaat uit 14 lessen per schooljaar. Alle lessen bestaan uit een inleiding, een kern en een afsluiting. De methode gaat daarbij uit van de kerndoelen voor drama. Bij spel en beweging gaat het erom dat de leerlingen de expressieve en communicatieve mogelijkheden van houding, beweging, mimiek, stem en taal leren kennen en toepassen. In spel verbeelden ze gevoelens, ideeën, gebeurtenissen en personages en verwerven ze vaardigheden als het spelen van rollen. Daarbij leren de leerlingen te reflecteren op hun eigen spel en op dat van anderen. In vier modules komen verschillende spelvormen aan bod.

- Module 1
Basisvaardigheden: dramaspelletjes, tableaux, vertelpantomime en pantomimisch spel (bewegingsspel).
- Module 2
Spelen met rollen: rolobbouw en rollenspel.
- Module 3
Taalspelen: vanuit onder meer beweging, fantasie, stem, vertellen en verhalen schrijven.
- Module 4
Improviseren en presenteren: onder meer spelen in tweetallen, visualiseren, inspringspel, vertelpantomime, spelen van een rol.

[meer informatie en bestellen: www.schoolsupport.nl](http://www.schoolsupport.nl)
kosten: € 165,-

tekst:
Jan-Pieter Maaijwee

uitgelicht

Tessa Berrevoets van OBS Toermalijn, winnaar van Poem Express Rotterdam (foto: Sanna Haalebos).

Winnaar Poem Express Rotterdam

Poem Express is een internationale kunst- en poëzie-wedstrijd. Aan de Rotterdamse editie deden dit jaar 11 basisscholen mee, als literatuuronderdeel van het *Cultuurtraject* van de SKVR (in samenwerking met stichting Autoped). Op school bekeken de leerlingen een kleine expositie van gedichtenposters, gemaakt door kinderen over de hele wereld. Daarna maakten ze zelf een gedichtenposter, onder begeleiding van een schrijfdocent en een tekendocent.

De winnares van de Rotterdamse editie 2010 is Tessa Berrevoets, van de openbare basisschool Toermalijn. Haar gedichtenposter *Mijn Richtingsvarken* werd door de jury gekozen uit 557 posters. De jury: "De tekst en het beeld van de gedichtenposter van Tessa zijn even sterk. Het varken maakte de jury aan het lachen. Bovendien is een varken als richtingwijzer een originele vondst. In alle opzichten is dit een zeer sterke gedichtenposter." Tessa Berrevoets was zelf ook heel blij met de prijs: "Ik houd van dieren, daarom wilde ik een varken tekenen. Een varken heeft een ronde neus, daar kon ik mooi een kompas van maken. Zo werd het een richtingsvarken. Het was leuk om de prijs te winnen, want er werden ballonnen opgelaten met mijn gedicht eraan en ik kreeg Ansichtkaarten met mijn poster erop. Die heb ik op school uitgedeeld. Ik schrijf ook graag, later wil schrijfster worden."

Tot 1 november kunnen kinderen tot 13 jaar hun poster inzenden voor de internationale wedstrijd. Tessa heeft nog een tip voor deelnemers: "Gebruik goed je fantasie en kies felle kleurtjes."

[meer informatie: www.boekie-boekie.nl](http://www.boekie-boekie.nl)

Verslag Kenniskring Muziekeducatie

Muziekonderwijs staat volop in de belangstelling, zowel landelijk als internationaal. Mocca (Amsterdams expertisenetwerk cultuureducatie) sprak met een aantal experts, met scholen en met muziekinstellingen en vroeg hen wat muziekonderwijs zou vergemakkelijken en verbeteren. De uitkomsten van deze gesprekken zijn gebundeld in het *kenniskringverslag*. Dit verslag van de kenniskring begint met de conclusies en aanbevelingen van scholen en muziekinstellingen, gevolgd door de gedachten van de geraadpleegde experts. Zo signaleren basisscholen een gebrek aan aanbod op het gebied van jazz en wereldmuziek, ook het instrumentarium is te westers gericht. In het voortgezet onderwijs lopen sommige muziekdocenten vast in de begeleiding van getalenteerde leerlingen of hebben ze problemen met het matchen van leerlingen die wel en die niet kunnen musiceren in de muziekles.

[downloaden: www.mocca.nl](http://www.mocca.nl)

Historisch onderzoek museumeducatie

Cultuurnetwerk Nederland presenteert op 1 november de publicatie *Over passie en professie; Een eeuw publieksbegeleiding in de Nederlandse musea*. Dit boekwerk bevat de uitkomsten van onderzoek naar de geschiedenis van de Nederlandse museumeducatie, dat Cultuurnetwerk Nederland samen met Erfgoed Nederland heeft gedaan. Het geeft inzicht in de ontwikkeling van het educatieve museumwerk en hoe musea omgingen met thema's als interactie, dialoog en *social inclusion*. Deze werden immers 50 jaar geleden al besproken in musea. De inhoud is gebaseerd op literatuuronderzoek en interviews met personen vanaf de jaren '50, die een prominente rol hebben gespeeld in de museumeducatie.

[meer informatie: www.cultuurnetwerk.nl](http://www.cultuurnetwerk.nl)

NOS-Clinics nieuwsproductie

NOS Nieuws en Beeld en Geluid organiseren in het schooljaar 2010-2011 samen een serie van negen clinics over het thema Nieuwsproductie. Jongeren uit de bovenbouw van het voortgezet onderwijs (15 tot maximaal 20 leerlingen per school) krijgen tijdens de NOS-Clinics een kijkje achter de schermen op de nieuwsvloer van de NOS. Ze zien welke keuzes worden gemaakt en waarom. Bijvoorbeeld waarom een cameraman kiest voor een *close-up* of een *medium shot*. Op deze manier leren de leerlingen met andere ogen naar het nieuws kijken dat dagelijks aangeboden wordt.

[meer informatie: www.educatie.beeldengeluid.nl](http://www.educatie.beeldengeluid.nl)
kosten: € 7,- per leerling (begeleiders gratis, verplicht drie begeleiders per groep)

Conferentie Digitaal erfgoed en educatie

Digitaal Erfgoed Nederland (DEN) organiseert op 7 en 8 december in samenwerking met Erfgoed Nederland de *Digitaal Erfgoedconferentie 2010*, getiteld *Lang leve leren!* In workshops, parallelsessies en lezingen krijgen geïnteresseerden uit de erfgoedsector een brede blik op de nieuwste technologische mogelijkheden en de ontwikkelingen in onderwijs, cultuureducatie en erfgoed-educatie. Dat gebeurt aan de hand van thema's zoals Life long learning, Open erfgoed, Leerdoelen en de rol van de erfgoedinstelling in de educatieve keten.

[meer informatie: www.deconferentie2010.nl](http://www.deconferentie2010.nl)
kosten: 1 dag € 125,- (studenten € 50,-), 2 dagen € 225,- (studenten € 100,-)

Theaterdag voor VO

ROET organiseert theaterprojecten en workshops voor het voortgezet onderwijs. Een van deze projecten is de *Theaterdag*. Op deze dag maken de leerlingen met elkaar een voorstelling. Sommige leerlingen spelen toneel, anderen grimeren en weer andere leerlingen verzorgen licht en geluid, of hangen affiches op. Leerling-camerarollen registreren wat hun collega's allemaal doen. In de aula of gymzaal vindt aan het einde van de dag een voorstelling plaats voor ouders en andere genodigden. Leerlingen volgen de hele dag één workshop. Naast de spelworkshops kunnen ze kiezen uit de aanvullende workshops: techniek, grime, video, affiche maken. Het aantal leerlingen dat mee kan doen is onbeperkt, samen met de school wordt gekeken naar de juiste invulling. ROET neemt kleding, decorstukken en een mobiel theater mee. Als aandenken krijgt de school een dvd van deze dag.

[meer informatie: www.roet.nl](http://www.roet.nl)
kosten: in overleg met de school

Online media-academie voor pabo

Speciaal voor pabo- en pedagogiekstudenten wordt op 3 november 2010 de eerste online, virtuele media-academie *Media Smarties* geopend. Studenten kunnen zich op deze portal verdiepen in de mediaontwikkeling van kinderen. Hiermee leren de studenten zowel kinderen als ouders te begeleiden een keuze te maken uit de enorme hoeveelheid mediaproducten. Tevens wordt de mogelijkheid geboden mediumspectifieke lessen te volgen over games, websites en televisieprogramma's. Ook specialisaties als *Media-smarties recensent* zijn mogelijk.

[meer informatie: www.mediasmarties.nl](http://www.mediasmarties.nl)

“If you can make it in Westerpark, you can make it anywhere!”
Nee, makkelijk is het niet om de – goeddeels allochtone – scholieren uit stadsdeel Westerpark voor theater te winnen. “Maar het kan wel”, ontdekte Marc Note van stichting Muzenis.

tekst:
Annette Lubbers
fotografie:
Gabriel Eisenmeier

Marc Note: “Houd de leefwereld van deze kinderen in je achterhoofd”

Note, een Vlaming met de typerende fragiele bouw van een danser, begon kort na de oprichting van Muzenis te werken bij de stichting in de Westerparkbuurt van Amsterdam. In 25 jaar tijd groeide Muzenis uit tot een organisatie van betekenis: het verhuurt theaterwerkplaatsen, organiseert en programmeert schoolvoorstellingen in dit stadsdeel en geeft advies aan (startende) theatermakers. Note werkte er aanvankelijk als danser, mimespeler en acteur. Later, getergd door blessures, werd hij er huismeester en theaterprogrammeur. Zo kwam het dat hij veel – heel veel – schooltheatervoorstellingen zag. In de publicatie *Een kwestie van doorzetten!* die de stichting ter gelegenheid van het 25-jarig jubileum uitbracht, somt Note enkele gouden tips op voor succes bij de scholierendoelgroep uit Amsterdam Westerpark. Note noemt ze ‘wetmatigheden’, gedestilleerd uit 25 jaar ervaring. Zijn bruine ogen lichten op als hij erover spreekt.

De wetmatigheden van Marc Note

1. Zorg voor een begrijpelijk verhaal en charismatische persoonlijkheden.
2. Creëer een herkenbare wereld.
3. Gebruik spreektaal.
4. Blijf in het hier en nu.
5. Gebruik verrassende en onverklaarbare theateffecten.
6. Vermijd monologen.
7. Liever dramatische ontwikkelingen dan mooie taal.
8. Breng pittige thema's op een luchtige manier.
9. Mijd herhalingen.
10. Humor kan, maar een parodie, een persiflage, een satire of ironie herkennen ze niet altijd.
11. Houd tempo in de voorstelling.
12. Muziekvoorstellingen liggen moeilijk.
13. Mijd leeg toneelbeeld en zorg voor goede zichtlijnen.

Wat is het belangrijkste als je een theatervoorstelling programmeert voor scholen in een wijk met zoveel allochtonen als Westerpark?

“Jeugdtheatermakers verliezen de allochtone leerlingen nog wel eens uit het oog. Veel van die leerlingen zien bij ons hun eerste theatervoorstelling, ze weten niet wat het is om in een theater te zijn en ze zijn niet gewend om zich mee te laten voeren door spel en fantasie. Om deze groep voor theater te winnen, wil ik ze kwalitatief goed theater bieden, zonder een knieval te doen naar de populaire cultuur die ze via straat of de computer kennen. Ook al ben ik geen voetballiefhebber, een profwedstrijd vind ik spannender dan die van amateurclub. Voor kwaliteit is uiteindelijk iedereen gevoelig. Ik ben bij zoveel mogelijk voorstellingen hier in huis gaan kijken, samen met de kinderen. Ik heb gezien dat een goed verhaal, met een kop en een staart, het allerbelangrijkste is. Daarbij is de leefwereld van deze leerlingen een belangrijk uitgangspunt: humor, abstracties, tempo alles werkt soms net een beetje anders dan bij autochtone kinderen met culturele ouders.”

Wat kun je bereiken als je je aan deze wetmatigheden houdt?

“Het helpt om de vonk voor het theater te laten overspringen. Maar na al die jaren heb ik mijn ambities wel enigszins bijgesteld. Nu ben ik blij wanneer ze geen vieze smaak in de mond krijgen bij theater. Dat hun eerste ervaring niet negatief is en dat ze denken: theater, ach waarom ook niet?”

Hoe komt het dat je je ambities hebt bijgesteld?

“Door te ervaren wat mogelijk is. Ik heb gezien hoe smal de marges zijn waarin theatermakers moeten opereren. Dan bedoel ik de marges tussen laten we zeggen, *De Grote Meneer Kaktus Show* waar iedereen naar hartenlust mee mag meeschreeuwen en het pure teksttoneel waarvoor absolute stilte nodig is. Ik merk het gelijk of kinderen met theater zijn opgevoed, ze pikken de onderliggende informatie op, ze snappen fantasie. Voor kinderen die

er niet mee zijn opgegroeid gaat het bij wijze van spreken om de vraag of het 'echt' is wat er op het toneel gebeurt."

Wat zou je willen dat jeugdtheatermakers doen met jouw tips?

"Het is natuurlijk aan hen om te bepalen wat ze ermee doen. Maar als we deze doelgroep willen bereiken, dan is het misschien wel handig dat ze de leefwereld van deze groep in hun achterhoofd houden. Het helpt om de drempel voor theater bij deze groep te slechten, daarover heb ik geen twijfel."

Zien sommige theatermakers dat niet als een knieval?

"Dat zou kunnen. De keuze blijft ook aan hen. Ik ben me ervan bewust dat ik me extremer aanpas aan de doelgroep hier in Westerpark dan de programmeur van bijvoorbeeld de Krakeling, het jeugdtheater in het centrum

van Amsterdam, waar ouders uit de grachtengordel hun kinderen mee naartoe nemen. Die zijn al wat gewend. Maar uiteindelijk willen we allemaal die zielekens voor het theater winnen."

Wat moeten scholen met de wetmatigheden doen?

"Als de voorstelling leuk genoeg is, zijn ze wel stil", zei laatst een docent tegen me. Daarin heeft de docent natuurlijk gelijk. Maar er is meer nodig. We moeten ook opvoeden. Sinds ik programmeur ben, zie ik de voorstellingen altijd samen met de kinderen. In het begon schrok ik van de reacties van leerlingen en hun docenten. Als ik een leraar hoorde zeggen: 'Hou je mond dicht, we gaan het theater in', vreesde ik het ergste. Maar dan bleek het juist mee te vallen. Maar andersom merkte ik ook dat een ogenschijnlijk geïnteresseerde klas er een janboel van maakte. Toen ben ik gestart met theaterhuisregels. Die krijgen de scholen vooraf. Dat heeft geholpen."

Hoe weet je of het effect heeft rekening te houden met je wetmatigheden?

"Bij het programmeren van de voorstellingen hou ik er zelf altijd rekening mee. Ik vraag de leerlingen en docenten om de voorstellingen na afloop een cijfer te geven. Die cijfers zijn gemiddeld goed. Dat initiatief heeft aanvankelijk nogal wat discussie opgeleverd. Wat zeggen cijfers nu eigenlijk? Toch geeft het door de jaren heen een aardige indicatie. Hoewel een enkel cijfer me ook wel voor raadselen plaatst. Zie je een kind de hele voorstelling gebiologeerd kijken: een zes. Zit een kind te draaien en te kletsen: een negen! Verder zijn er gezelschappen geweest die hun try-outs bij ons organiseerden, dan wisten ze in ieder geval of hun voorstelling werkt of niet. Ze zeiden: 'If you can make it in Westerpark, you can make it anywhere'."

meer informatie

Muzenis
Marc Note
marcnote@muzenis.nl

publicatie

De jubileumuitgave van Muzenis *Het is een kwestie van doorzetten*, is te downloaden via www.muzenis.nl. Het artikel van Note, 'Schooltheater in een multiculturele samenleving', staat op pagina 80-81.

Het jubileumboek is ook te bestellen: info@muzenis.nl of 020-682 85 09
Kosten: € 30,- inclusief verzendkosten

reageer www.cultuurplein.nl/bulletin

DIJN
SCHOL
SCHOOL

De receptie in de entreehal van scholengemeenschap Pontes Pieter Zeeman (foto: Anja Geldermans).

Multifunctioneel gebouw leidt niet altijd tot synergie

Steeds meer scholen in het voortgezet onderwijs besluiten zich samen met andere instellingen, zoals de bibliotheek, sportclubs of culturele instellingen, te vestigen onder één dak. De bedoeling is om de onderlinge samenwerking te versterken. Maar in de praktijk wordt de multifunctionele accommodatie vaak een bedrijfsverzamelgebouw.

De brede school heeft in de afgelopen jaren een enorme vlucht genomen. Sinds de eerste brede school in 1995 zijn deuren opende, zijn er zowel in het primair als voortgezet onderwijs honderden brede scholen bijgekomen. In 2009 telde Nederland 1200 brede PO-scholen en ruim 400 brede VO-scholen en dit aantal blijft groeien. Hoewel in het primair onderwijs veel scholen in-

middels een gebouw delen met andere organisaties, zoals kinderopvang, is dit in het voortgezet onderwijs nog vrij zeldzaam. "Het gaat om een redelijk nieuwe trend", zegt Job van Velsen, directeur van het Landelijk Steunpunt Brede Scholen. "Maar veel scholen en gemeenten willen graag zo'n multifunctionele accommodatie. Men hoopt dat de samenwerking tussen de organisaties op die manier kan worden versterkt."

Van Velsen juicht deze ontwikkeling toe, maar er moet volgens hem eerst aan een aantal voorwaarden zijn voldaan. "Er moet wel vooraf een visie worden ontwikkeld en duurzame afspraken zijn gemaakt over financiën, beheer en gebruik van elkaars ruimten. Anders wordt het een bedrijfsverzamelgebouw, waarbij de tussendeuren op slot zitten. Dat komen we in de praktijk te vaak tegen."

tekst:
Anja Geldermans

Van Velsen pleit voor een visie waarbij de ontwikkeling van kinderen centraal staat en waaraan alle partijen zich vooraf committeren. Voor het beheer en onderhoud van het gebouw ziet hij een centrale rol weggelegd voor de schooldirecteur. "Je hebt daar geen aparte stichting voor nodig. Dan loopt de besluitvorming over allerlei lagen, dat werkt alleen maar bureaucratie in de hand.

Ik pleit voor eenvoud in de aanpak. Laat de schooldirecteur de beslissingen nemen. Dat vraagt uiteraard vertrouwen van de andere partners en een nieuwe invulling van het management, maar dit kan enorm veel opleveren." Ook vindt Van Velsen dat de partners elkaar niet moeten betalen voor elkaars accommodaties. "Je moet met je partners geen gedoe hebben over betalingen. Regel dat goed voor je met elkaar aan het werk gaat. Anders kun je wachten tot het fout gaat."

Synergie als toverwoord

Veel van de problemen die Van Velsen schetst, spelen bij Veluvine, het nieuwe, multifunctionele gebouw in Nunspeet, dat onderdak geeft aan het Nuborgh College, de bibliotheek, de muziekschool en welzijnsorganisatie SWON. "Toen de plannen voor dit gebouw werden gemaakt, werd er veel gesproken over synergie", zegt directeur Henk Zwart van het Nuborgh College. "Het werd gebruikt als een soort toverwoord, maar ik heb er nog niet veel van gezien." Kostenbesparing was volgens Zwart ooit het hoofdmotief van de gemeente om deze locatie op te zetten. "Er waren meerdere instellingen die behoefte hadden aan nieuwbouw, dus dat kwam mooi uit. Maar ik heb nooit iets van een visie op samenwerking voorbij zien komen." Volgens Zwart leven de verschillende organisaties als burens naast elkaar, maar wonen ze niet echt samen. "We werken wel samen met de bibliotheek, maar dat deden we voorheen ook al. Verder hebben we veel moeten inleveren. Vroeger hadden we een eigen gymzaal en aula. Die huren we nu bij onze partners. Als we een diploma-uitreiking hebben, huren we de theaterzaal bij de burens voor bijna 700 euro per avond. Ik heb inmiddels aangegeven dat ik niet blij ben met dit soort bedragen. Een ander nadeel is dat we nu alles moeten plannen. Spontane acties of feestjes organiseren kan niet meer. Kortom, ik heb de meerwaarde van deze locatie nog niet helemaal ontdekt."

Zwart benadrukt dat de verhoudingen op menselijk vlak goed zijn en dat hij blij is met het nieuwe gebouw. "Het gaat puur om het zakelijke. De burens komen binnenkort met een voorstel voor prijsaanpassing. Ik hoop dat het voor ons dan aantrekkelijker wordt om bij ze te huren. Anders kan ik beter de kerk afhuren, dat is veel goedkoper." De gemeente Nunspeet antwoordt desgevraagd dat een visie op samenwerking nog moet worden ontwikkeld.

Breepunten

Maar het kan ook anders, zoals bij ICOON, een multifunctioneel complex in Amersfoort dat begin 2010 zijn deuren opende. Het Vathorst College, de Bibliotheken Eemland, Scholen in de Kunst en de Stichting Kinderopvang Amersfoort gebruiken samen het nieuwe gebouw, dat ook nog een theater en sporthal heeft en tijdelijk een school voor primair onderwijs huisvest. Anton Groot, manager Kunst voor Jongeren van de Scholen in de Kunst en locatiemanager ICOON: "We zijn met alle partners een aantal jaar geleden begonnen met de plannen voor de bouw van dit pand, we kennen elkaar dus redelijk goed. We hebben vooraf een gezamenlijk doel geformuleerd en dat houdt in dat we zoveel mogelijk van elkaars kunde en kunst gebruik maken. Het Vathorst College en de Scholen in de Kunst hebben bovendien afgesproken om zoveel mogelijk alles bij elkaar te brengen. Dat houdt onder andere in dat we gezamenlijk gebruik maken van de kunstvaklokalen, apparaten en materialen, dat we docenten uitwisselen en het binnen- en naschools culturaanbod op elkaar aan laten sluiten."

Het Vathorst College en de Scholen in de Kunst hebben een verdeelsleutel gemaakt voor de gezamenlijke kosten en de school kan voor een klein bedrag gebruik maken van de theaterzaal. Groot: "We hebben er bewust gekozen om elkaar geen hoge bedragen te berekenen. Want als je elkaar het vel over de neus trekt, dan is het gauw over met de samenwerking."

"Toen de plannen voor dit gebouw werden gemaakt, werd er veel gesproken over synergie. Maar ik heb er nog niet veel van gezien."

Henk Zwart, directeur van het Nuborgh College

Overigens moeten niet alleen de financiën aandacht krijgen, stelt Groot. "Het gaat ook om zaken als: worden de lokalen wel netjes achtergelaten? Dit soort irritaties ligt vrij snel op de loer en kunnen een breekpunt worden. Een ander breekpunt binnen een multifunctionele ruimte kan zijn dat elke organisatie een eigen doel heeft en weinig oog heeft voor de belangen van de ander. De kunst is om ergens in het midden uit te komen. Het lijkt erop dat wij met elkaar de juiste vorm hebben gevonden. Iedereen vindt het ICOON een fantastisch gebouw om in te werken. We steken elkaar aan, er is veel enthousiasme, iedereen toont inzet om er samen iets bijzonders van te maken."

Krachtenbundeling

Ook in de gemeente Schouwen-Duiveland zijn scholengemeenschap Pontes Pieter Zeeman en enkele culturele instellingen voornemens om de

Docent van Scholen in de Kunst geeft les op het Vathorst College (foto: Anton de Groot).

krachten te bundelen. Het initiatief voor de samenwerking is afkomstig van de gemeente. Bert Stuit, ambtenaar cultuur- en kunstzaken: "We zijn al jaren bezig om te kijken of we de verschillende culturele organisaties kunnen bundelen. Veel instellingen kampen met slechte accommodaties en we hopen tot een kostenbesparing te komen door de instellingen op één locatie te huisvesten. En daarnaast willen wij graag synergie tussen de verschillende partijen creëren."

Tot nog toe liepen de plannen in Zierikzee altijd spaak vanwege de financiën. Stuit: "Tot we twee jaar geleden signalen ontvingen dat het Pontes Pieter Zeeman ruim in zijn jasje zit en eigenlijk ruimte over heeft. Nadat we als gemeente verschillende scenario's hebben laten onderzoeken, zijn we uitgekomen bij wat we noemen de *Campus cultura*. In deze variant zullen de bibliotheek, de muziekschool en het jeugdtheater intrekken bij het Pontes Pieter Zeeman."

De vier betrokken partijen waren intensief bij het haalbaarheidsonderzoek betrokken, zegt Stuit. "We hebben werkateliers gehouden, waarbij we met elkaar hebben gekeken naar wat er mogelijk is en welke ideeën er bestaan bij de verschillende organisaties. Voor alle betrokkenen bleek al snel dat deze samenwerking meerwaarde kan hebben. Je kunt gebruik maken van elkaars accommodaties en expertise en veel kosten kun je delen. Maar er bestaan ook nog wat valkuilen. Zo moeten de verschillende partijen natuurlijk geen last van elkaar hebben. Het gebouw moet daarom grondig

worden verbouwd. En wie gaat het beheer en onderhoud regelen? Dat zijn punten die zeker aandacht behoeven, maar we hebben allemaal het gevoel dat het nu het moment is om het te doen." Sjef Lommen, rector van Pieter Pontes Zeeman, ziet ook vooral voordelen: "Het geeft ons de kans om ons cultuurprofiel te versterken. De muziekschool en de jeugdtheaterschool kunnen bijvoorbeeld workshops aan onze leerlingen geven en omgekeerd kunnen zij ervan profiteren dat zij dicht op hun doelgroep zitten. Ook de samenwerking met de bibliotheek willen we intensiveren, bijvoorbeeld door schrijvers uit te nodigen op school. We hebben heel veel ideeën. Uiteraard moet de politiek nog ja zeggen op de plannen. Maar zoals het er nu naar uitziet, staan alle seinen op groen."

meer informatie

- Landelijk Steunpunt Brede Scholen
Job van Velsen
www.bredeschool.nl
- Nuborgh College
Henk Zwart
www.nuborgh.nl
- Scholen in de Kunst
Anton Groot
www.scholenindekunst.nl
- Gemeente Schouwen-Duiveland
Bert Stuit
www.schouwen-duiveland.nl
- Pieter Pontes Zeeman College
Sjef Lommen
www.pieterzeeman.nl

publicatie

Brede Scholen in Nederland, jaarbericht 2009.

Downloaden:
www.oberon.eu

meer over dit onderwerp en reageren

www.cultuurplein.nl/bulletin

Extra aandacht voor leesplezier met Kunst van Lezen

Lezen en genieten van literatuur. Dat lijkt steeds minder vanzelfsprekend te worden. Om die reden startte in 2008 het leesbevorderingsprogramma *Kunst van Lezen*. Spil hierin zijn openbare bibliotheken: met hun deskundigheid en collectie kunnen ze de kinderopvang en scholen verleiden aandacht aan leesplezier en boeken te besteden. Dat is geen extraatje, maar een essentiële voorwaarde om kinderen de kunst van lezen bij te brengen.

Kunnen kinderen nog lezen? De cijfers van de Onderwijsinspectie uit 2006 deden het ergste vermoeden: 25% van de leerlingen verliet de basisschool met een leesachterstand van twee jaar en zo'n 7% van de 15-jarigen kon onvoldoende lezen om zich in de samenleving zelfstandig te kunnen redden. En niet alleen de leesvaardigheid, maar ook de leesmotivatie nam de laatste jaren af.

Reden waarom het kabinet-Balkenende IV fors inzette op versterking van taal- en leesonderwijs. Omdat niet alleen *kunnen* lezen, maar ook *willen* lezen belangrijk is, startte de overheid het leesbevorderingsprogramma *Kunst van Lezen*. In haar voortgangsrapportage aan de Tweede Kamer legde demissionair staatssecretaris Marja van Bijsterveldt afgelopen juli nog eens uit dat *Kunst van Lezen* is gestart 'vanwege het belang van lezen en met de doelstelling elk kind zoveel mogelijk de kans te geven om zelf het plezier van lezen te ervaren'. Ze gaf naast een cultureel argument – behoud en ontwikkeling van (literaire) leescultuur – ook een onderwijskundig argument: leesbevordering 'ondersteunt het technische taal- en leesonderwijs, juist door de nadruk op het plezier in lezen'.

Kunst van Lezen (2008-2011) wordt uitgevoerd door Stichting Lezen en het Sectorinstituut Openbare Bibliotheken. Alle subsidie (gemiddeld twee miljoen per jaar) loopt via de openbare bibliotheken, vertelt algemeen projectleider Adriaan Langendonk. "De bibliotheken vormen de spil. Zij hebben de deskundigheid om leerkrachten, ouders en opvoeders te laten zien wat je met boeken kunt doen en kunt bereiken."

Het programma telt vier programmalijnen: *BoekStart*, *Bibliotheek in de basisschool*, *Cultuurhistorische canon* en *Leesbevorderingsnetwerken*. Rode draad is de doorlopende leeslijn en het opbouwen van een structurele samenwerking tussen bibliotheken en andere instellingen die werken met kinderen. Elke lijn moet uitmonden in handzame blauwdrukken, zodat op termijn alle openbare bibliotheken werk kunnen maken van actieve en structurele leesbevordering.

BoekStart

Dat je met boeken en leesplezier niet vroeg genoeg kunt beginnen, is de filosofie achter *BoekStart*. Deze programmalijn is gericht op jonge ouders. Als hun baby drie maanden is, krijgen ze van de gemeente een uitnodiging om bij de bibliotheek het BoekStartkoffertje op te halen: een koffer met een stoffen babyboekje, een cd met kinderliedjes, een boekenlegger en een informatiefolder. De bibliotheekmedewerker leidt de ouders rond

De opening van de eerste schoolbibliotheek in Den Bosch (Foto: Els Danen).

De opening van de eerste schoolbibliotheek in Den Bosch (foto: Els Danen).

“Het gaat erom dat kinderen meer en beter leesmateriaal in handen krijgen: passender, prikkelender en meer aansluitend bij interesses van het kind.”

Lea Kessels, projectcoördinator van *Bibliotheek in de basisschool*

in de speciaal ingerichte BoekStarthoek en de baby krijgt een gratis lidmaatschap. Bij het zeven maanden-bezoek aan het consultatiebureau wordt ouders gevraagd of ze inderdaad het koffertje hebben opgehaald. Zo niet, dan krijgen ze een nieuwe waardebon. Na de landelijke invoering begin 2010 doet ruim een derde van alle bibliotheekvestigingen mee en dat aantal groeit nog steeds. Een mooi resultaat, vindt BoekStart-medewerker Julienne van den Heuvel. “Wel is het zaak dat het niet bij dat ene bibliotheekbezoek blijft. Daarom adviseren we bibliotheken om activiteiten te organiseren zoals ouderavonden en Muziek op schoot.” Ook dat komt op gang. “Voorheen begon de bibliotheekcollectie pas bij twee jaar, nu is er ook aanbod voor de allerjongsten.” Van den Heuvel ondersteunde dit met lijsten met geschikte boeken voor baby's, dreumesen en peuters. Inmiddels wordt het project uitgebreid naar de doelgroep één tot vier jaar. Daarbij moeten bibliotheken samenwerken met kinderdagverblijven en peuterspeelzalen in hun werkgebied. “Ze moeten niet bestaande programma's voor voor- en vroegschoolse educatie vervangen, maar daar juist bij aanhaken en deze ondersteunen”, licht Van den Heuvel toe.

Schoolbibliotheek

De tweede programmalijn is gericht op de ondersteuning van taal- en leesonderwijs op de basisschool. Deze was gekoppeld aan de eerder door staatssecretaris Dijksema ingestelde pilots voor taalachterstandenbeleid. Sinds de afronding van deze pilots gaat deze programmalijn verder als *Bibliotheek in de basisschool*. Uitgangspunt is dat kinderen beter gaan lezen als ze ervaren hoe leuk lezen is. Een rijke leesomgeving is daarvoor voorwaarde.

Bibliotheken helpen scholen daarom allereerst bij het inrichten van een aantrekkelijke schoolbibliotheek. Op de gemiddelde basisschool is die schoolbibliotheek een ondergeschoven kindje, vertelt projectcoördinator Lea Kessels. “De boekencollectie is verouderd en weinig aantrekkelijk. Scholen zien het als extra en besteden er weinig geld aan. Wij zeggen: maak de bibliotheek tot basis van je taalbeleid.”

De plaatselijke openbare bibliotheek gaat een samenwerkingsovereenkomst aan met een of meer basisscholen. Ze financiert (met subsidie van *Kunst van Lezen*) de aanschaf van een boekenmeubel en een uitleensysteem, de school investeert in nieuwe boeken. De school krijgt daarbij hulp en advies van de leesconsulent van de bibliotheek. Deze consulent helpt de school ook om leesbevorderende activiteiten op te zetten en te integreren in het taal- en leesonderwijs. Ten slotte verplicht de school zich om een leescoördinator aan te stellen, de bibliotheek levert de bijbehorende cursus. Alles samen moet uitmonden in duurzame aandacht voor leesbevordering op school.

Kessels: “Het moet niet langer afhankelijk zijn van die ene enthousiaste leerkracht of er wel of niet voorgelezen wordt.” Die duurzame relatie is nog niet overal gerealiseerd, vertelt ze. “We hebben geleerd om er vanaf dag één over te praten hoe je de samenwerking zo inricht dat

Juf Debby Haring, winnares van de Nieuwe Schoolstrijd (foto: Kees-Jan Bakker Fotografie).

“Voorlezen hoort elke dag in elke groep op het programma te staan.”
Debby Haring van de Andreaesschool uit Kwintsehl en verkozen tot beste voorleesjuf van Nederland

deze structureel wordt en niet alleen voor de duur van het project. Bijvoorbeeld door afspraken vast te leggen in schoolbeleid en door direct met de directeur om tafel te gaan zitten.”

Zestig pilotscholen

Op dit moment nemen zestig pilotscholen deel aan deze programmalijn. Een daarvan is de Utrechtse Da Costaschool Kanaleneiland. Jonna Laskewitz, leerkracht in groep 5, volgde samen met een collega de cursus tot leescoördinator. Onderdeel daarvan was het schrijven van een schoolleesplan om meer lijn en continuïteit te brengen in leesbevorderende activiteiten. “Zo hebben we nu veel vrije leesmomenen. In mijn eigen klas begin ik elke middag met twintig minuten vrij lezen. Leerlingen mogen dan helemaal zelf weten wat ze lezen. Zo ervaren ze dat lezen leuk is en geen plicht. Verder praten we veel over boeken en zorgen we dat er altijd boeken in de klas aanwezig zijn.”

Dit schooljaar is voorlezen speerpunt in het schoolleesplan. Er komt een voorleeswedstrijd voor meesters en juffen en eentje voor leerlingen. Verder lezen leerlingen uit groep 8 voor aan kinderen uit groep 3. “Sommige kinderen hebben moeite om een boek op hun eigen niveau te lezen, maar een boek voor jonge kinderen kunnen ze wel goed voorlezen. Zo groeit hun zelfvertrouwen.”

Laskewitz ziet dat leerlingen lezen niet alleen leuk gaan vinden, maar ook daadwerkelijk beter gaan lezen. “Dat zien we bijvoorbeeld terug in hogere scores op Cito woordenschattoetsen, Cito begrijpend lezen en op de AVI-testen.”

Kessels vertelt dat niet alle scholen direct overstap gaan voor leesplezier. Vooral voor te veel vrij lezen zijn ze huiverig. “Uit divers onderzoek blijkt dat regelmatig vrij lezen veel meer impact op begrijpend lezen heeft dan instructie. Maar instructie hebben leerkrachten in eigen hand, vrij lezen niet. Want de leerling kan ook een strip of tijdschrift pakken. Maar dat maakt niet uit. Het gaat erom dat kinderen meer en beter leesmateriaal in handen krijgen. En met beter bedoel ik niet literair meer verantwoord, maar passender, prikkelender en meer aansluitend bij de interesses van het kind.”

Bossche model

Niet als onderdeel van *Kunst van Lezen*, maar wel in nauwe samenwerking werkt ook de openbare bibliotheek in Den Bosch aan betere schoolbibliotheek. Met de leeftijdsgroep 0-13 jaar als speerpunt in haar nieuwe beleid heeft deze bibliotheek ervoor gekozen filialen op te heffen en in plaats daarvan tussen 2010 en 2013 in alle 45 Bossche basisscholen een schoolbibliotheek in te richten. “Via de basisschool heb je honderd procent bereik van je doelgroep”, licht Martin Hol, manager Team Onderzoek en Ontwikkeling toe.

Naast vrijgekomen budget van de opgeheven filialen krijgt de bibliotheek 1,7 miljoen subsidie van de gemeente. Bovendien betaalt elke school per leerling € 8,65 per jaar. Hol: “Die financiële afspraken hebben we meteen op het niveau van het bovenschools management afgetikt.”

De bibliotheek investeert in een leesconsulent per basisschool voor vier uur per week. Niet als tijdelijk project, maar als duurzaam onderdeel van de dienstverlening. De leesconsulent gaat samen met de leerkrachten leesbevorderende activiteiten ontwikkelen. “De leesconsulent introduceert het boek in taalonderwijs”, vertelt Hol. “Dat lijkt een open deur, maar het is niet vanzelfsprekend dat leerkrachten met boeken werken.” De resultaten op een pilotschool zijn bemoedigend. Het aantal uitleningen stijgt: van vier naar 28 boeken per jaar. Opvallend effect is dat, tegen alle trends in, jongens nu even veel lezen als meisjes. Natuurlijk is niet elke leerkracht meteen gewonnen voor leesbevordering, beaamt Hol. Daar ligt een taak voor de leesconsulent en de leescoördinator die de school als deel van de deal moet aanstellen. “Die tandem moet het team bewerken.”

Cultuurhistorische canon

Ook de derde programmalijn, de *Cultuurhistorische canon*, is bedoeld om met boeken het onderwijs te versterken. In dit geval niet het taal- en leesonderwijs, maar het geschiedenisonderwijs. Met ingang van dit schooljaar is de historische canon – bestaande uit vijftig vensters op de vaderlandse geschiedenis – opgenomen in de kerndoelen van het basisonderwijs.

Leesboeken zijn een hulpmiddel voor leerkrachten om die canon in de klas te behandelen, stelt Wilma van der Pennen. “Een verhaal biedt een mooi handvat om geschiedenisstof te verhelderen en concreet te maken. De leerkracht kan een fragment voorlezen, erover praten en dan heb je de helft van je geschiedenisles al te pakken.”

Van der Pennen selecteerde bij elk venster passende jeugdboeken. De lijst bestaat inmiddels uit 350 titels en wordt regelmatig aangevuld. Ook bij lastige vensters als Willibrord of Eise Eisinga zijn jeugdboeken beschikbaar. “De boekenlijst maakt het voor leerkrachten makkelijker om een venster te behandelen”, denkt Van der Pennen. Met de brochure *Geschiedenis in een boekenkast* kunnen bibliotheken scholen attenderen op de boekenlijst en de mogelijkheden ervan in de geschiedenisles. Op dit moment wordt gewerkt aan een lijst met boeksuggesties rondom de canon voor 15+ (bovenbouw havo/vwo).

Verder haakte deze programmalijn aan bij de Nationale Voorleeswedstrijd. Naast de bekende wedstrijd voor kinderen kwam er onder de noemer Nieuwe Schoolstrijd een wedstrijd voor leerkrachten. Zij moesten een fragment voorlezen uit een van de bij de vensters geselecteerde jeugdboeken.

Debby Haring van de Andreasschool uit Kwintshoek werd tijdens de finale eind mei uitverkozen tot beste voorleesjuf van Nederland. Ze won met een fragment uit *Pluk van de Petteflet*, een boek bij het venster over Annie M.G. Schmidt. De prijs – haar eigen lengte in historische jeugdboeken – prijkt nu in de klas en ze leest er geregeld uit voor: “Een goed verhaal vertellen over het verleden is een vak apart. Het moet niet onttaarden in een lesje, want dan ben je leerlingen snel kwijt. Hoe goed je ook kunt voorlezen.”

Haring vond de voorleeswedstrijd een heel goed initiatief:

Voorlezen in het kader van BoekStart (foto: Jørgen Koopmanschap).

“Het drukt leerkrachten even met de neus op het feit dat voorlezen voor alle leeftijden belangrijk is, ook als kinderen zelf al kunnen lezen. Voorlezen hoort elke dag in elke groep op het programma te staan. Je geeft kinderen zo de kans te wennen aan toon en melodie van taal en zich te verliezen in een verhaal.”

Voorjaar 2011 is er een *Nieuwe Schoolstrijd* voor pabo-studenten.

Leesbevorderingsnetwerken

De vierde en laatste programmalijn, de *Leesbevorderingsnetwerken*, vormt de schil rondom de andere lijnen. Om die drie te kunnen realiseren is een duurzame samenwerking tussen de bibliotheek en lokale partners nodig. “De samenwerking tussen bibliotheken en scholen blijft vaak beperkt tot klassenbezoeken en het leveren van boekenkisten. In die contacten moet meer lijn en structuur komen”, aldus algemeen projectleider Langendonk. In vier provincies lopen pilots. Stieneke Eising en Marie-Anne Raaijmakers monitoren de vorderingen en opgedane ervaringen. Hun eerste conclusie: er is niet één manier, de aanpak hangt onder meer af van het werkgebied (bijvoorbeeld stad of platteland), de doelgroep en of er al bestaande netwerken zijn. De eerste opdracht voor een bibliotheek is dan ook: ken je werkgebied, weet wat er speelt en probeer daarbij aan te haken.

“Zorg bijvoorbeeld dat je betrokken wordt bij de Lokale Educatieve Agenda”, zegt Raaijmakers. “Daar maken gemeenten en schoolbesturen afspraken. Zorg dat leesbevordering op de agenda komt.” Eising vult aan: “Het is cruciaal dat er niet alleen samenwerking op uitvoerend niveau komt, maar juist ook op strategisch niveau. De bibliotheekdirecteur moet de wethouder en de bovenschouls manager weten te vinden. Op dat niveau worden immers beslissingen genomen en budgetten bepaald.” De meeste pilotbibliotheken zijn zich inmiddels bewust van de noodzaak tot netwerken. Dat realiseren is vers twee. “Het begint met het formuleren van een visie, met weten wat je wilt en kunt”, stelt Eising. “Soms is die visie er al wel, maar slagen bibliotheken er niet in om hun verhaal helder en overtuigend uit te venten.” Om mensen daarin te scholen, komt er een hbo-module over de kunst van het netwerken.

Doel van de leesbevorderingsnetwerken, en eigenlijk van heel *Kunst van Lezen*, is om de deskundigheid van bibliothecarissen optimaal te benutten. “Neem een leerkracht die tobt met leesmateriaal voor een dyslectische leerling of een school die een poëzieproject wil doen. Die hoeven echt niet zelf het wiel uit te vinden, ze kunnen de deskundigheid en collectie van de bibliotheek benutten.”

Wel moet de liefde van twee kanten komen, stelt Langendonk. “Je moet als bibliotheek een goed verhaal hebben en proberen de school te verleiden om samen te werken. Maar als een school dan nog steeds geen interesse heeft, is ons advies: begin er niet aan.” Dat is ook de les die Lea Kessels opdeed: “Aanvankelijk waren we verplicht in zee te gaan met scholen met een taalachterstandenbeleid. Nu de taalpilots afgerond zijn, kunnen we vrijer kiezen. We werken nu alleen samen

met scholen die op ons zitten te wachten. Zo kun je resultaten boeken.”

Als op termijn bibliothecarissen geschoold zijn in netwerken en er uit alle programmalijnen handzame blauwdrukken liggen, kan het terrein langzaam verbreed worden, aldus Langendonk. “Uiteindelijk gaat het niet om de bibliotheek zelf, maar om de boeken, het lezen en taalvaardiger kinderen.”

meer informatie

- *Kunst van Lezen*
Adriaan Langendonk (projectleider)
langendonk@siob.nl
www.kunstvanlezen.nl
- www.lezen.nl
- www.leesplein.nl (voor themalijsten bij BoekStart en historische canon)
- www.boekstart.nl
- www.entoen.nu
- www.denationalevoorleeswedstrijd.nl

publicaties

- *Kunst van Lezen* (te vinden en te downloaden op www.siob.nl > projecten > maatschappelijke verankering > Kunst van Lezen)
- *Naar een schoolbibliotheek nieuwe stijl. Een invoeringsmodel voor bibliotheken op basisscholen* (rapport Oberon, 2010).
- *Geschiedenis in een boekenkast. De cultuurhistorische canon in 50 verhalen voor kinderen van 8-14 jaar*. Wilma van der Pennen, oktober 2010.
- *Kunst van Lezen monitor. Nulmeting 2009* (Sardes)
- *Kunst van Lezen monitor, Vervolgmeting 2010* (Sardes)
- *Het plezier in lezen staat voorop. Handleiding voor de organisatie van leesbevorderingsnetwerken*. (Bibliotheken Drenthe/Groningen, 2009).
- *Rapport leesbevorderingsnetwerken in de praktijk*. Basisbibliotheek BiblioPlus Bibliotheek 's-Hertogenbosch (Cubiss, 2009)

meer over dit onderwerp en reageren
www.cultuurplein.nl/bulletin

Aan de slag als ontwerper met Station van de toekomst

Leerlingen van het Gerrit Rietveld College presenteren hun ontwerp voor een fietsenstalling in een parkachtige omgeving (foto: Jeanne Klaassen, Aorta).

Opzet van het project

Na een inleiding op school starten de leerlingen dit project bij het informatiecentrum Stationsgebied. Ze krijgen uitleg over het gebied, over de plannen die er liggen en de problemen die spelen. Ze gaan op excursie ter plekke en bestuderen onder meer de website van het project. Vervolgens maken ze aan de hand van een opdracht een eigen deelontwerp voor het station in hun omgeving. In Utrecht konden de leerlingen aan de slag met het plein, het meetingpoint in de stationshal of met de fietsenstalling. Tijdens een gastles

komt een architect vertellen over zijn beroep en de ontwerppraktijk. Ook geeft de architect feedback op de eerste plannen van de leerlingen. Uiteindelijk mag een aantal leerlingen zijn ontwerp presenteren aan een jury. De jury bestond in Utrecht uit Roderik van der Meulen (Bentham Crouwel Architecten), Wieneke van Overmeeren (projectleider fietsparkeeren OV-Terminal, ProRail) en Erik Suik (communicatieadviseur, gemeente Utrecht). Er werd per deelopdracht een winnaar uitgekozen en een aanmoedigings- of originaliteitsprijs uitgereikt.

In *Station van de toekomst* gaan leerlingen uit drie havo en vwo aan de slag als ontwerper. Daarbij krijgen ze les en feedback van een echte architect. Docent Sybren de Jong van het Technasium in Utrecht: "Dat vinden de leerlingen echt fantastisch."

"Je hele dagelijkse omgeving is vormgegeven. Elke stoel, elk gebouw, elk paadje waarop je loopt is bedacht met een reden. Dat willen we leerlingen graag laten inzien. Ook hopen we dat ze, en dan vooral de meisjes, geïnteresseerd raken in dit vak." De missie van architectuurcentrum Aorta (een platform ter bevordering van de aandacht voor architectuur in Utrecht) is helder. Om die reden geeft het centrum al jaren rondleidingen en heeft het verschillende projecten voor het onderwijs gedaan. Toch wilde directeur Eveline Paalvast meer. "Scholen zien architectuurcentra vaak niet als partner. Terwijl we veel voor elkaar kunnen betekenen. Daarom heb ik Jeanne Klaassen van Beeldhoek ingehuurd, een bedrijf dat programma's en lesmateriaal op het gebied van media en cultuur ontwikkelt. Met haar hebben we plannen bedacht voor het voortgezet onderwijs."

Architect in de klas

Aorta wilde graag aansluiten bij een Utrechtse ontwikkeling, zodat het echt omgevingseducatie zou worden. Het lag daarbij voor de hand om het stationsgebied in Utrecht te nemen, omdat dat de komende jaren volledig op de schop gaat. De titel van het project werd *Station van de toekomst*. Anne Seghers werd vanuit Aorta projectleider. "Het idee was dat scholen het project vanuit verschillende vakken konden insteken, vanuit CKV, beeldende vorming, techniek maar ook aardrijkskunde. We wilden graag dat leerlingen in contact kwamen met een architect, maar dat ze ook zelf actief aan de slag gingen met ontwerpen. Om het spannend te maken, hebben we er een wedstrijd aan verbonden."

Bij de pilot in 2008 deden leerlingen uit de derde klas van twee Utrechtse scholen mee: UniC (havo/vwo) en Technasium (Gerrit Rietveld College). Na een inleiding op school gingen de leerlingen op excursie naar het station in Utrecht. Daarna gingen ze in de klas zelf aan de slag met ontwerpen. UniC werkte vanuit het vak CKV. De school koos voor de deelopdracht waarbij de leerlingen een nieuw stationsplein of een nieuw ontmoetingspunt moeten vormgeven. Het Technasium werkte vanuit het vak Onderzoek en ontwerp. Deze leerlingen kregen de opdracht om een oplossing te bedenken voor het fietsenprobleem op het station. Natuurkundedocent Sybren de Jong van het Technasium: "Dankzij deze opdracht kwamen ze in aanraking met heel veel verschillende aspecten. Ze moesten zorgen voor een mooie stalling, die tegelijkertijd plaats kon bieden aan veel fietsen. Daarnaast moesten ze zorgen voor een goede verlichting en bekijken of de stalling veilig was. Als je 's avonds je fiets wilt halen, moet dat wel kunnen." Roderik van der Meulen van Bentham Crouwel Architecten en werkzaam als architect aan het nieuwe centraal station kwam vervolgens langs in de klas als gastdocent namens Aorta. "Ik heb eerst een korte pre-

Het winnende ontwerp 2010, goed uitgewerkt op alle schaalniveau's (foto: Jeanne Klaassen, Aorta).

"Scholen zien architectuurcentra vaak niet als partner. Terwijl we veel voor elkaar kunnen betekenen."
Eveline Paalvast, directeur van architectuurcentrum Aorta

“De leerlingen vonden het fantastisch dat de architect van dit project echt werkt aan het station in Utrecht.”

Sybren de Jong, docent natuurkunde van het Technasium

sentatie gegeven over het beroep architect. Wat doe je dan eigenlijk en wat komt er allemaal kijken bij het bouwen van een gebouw? Vervolgens heb ik ingezoomd op Utrecht CS, omdat ze daar een opdracht over gingen maken. Voor mij was die gastles heel aardig om te doen, want het is toch een heel andere doelgroep dan waar ik normaal presentaties voor houd.”

Vervolgens gaf Van der Meulen commentaar op de eerste ideeën en tips voor verbeteringen. “Je zag wel grote verschillen in de ontwerpen. Sommige leerlingen hebben veel ruimtelijk inzicht, maar anderen moet je echt bijbrengen dat ze zich moeten inleven. Hoe zou je het zelf vinden om je fiets op de derde verdieping te moeten parkeren en dan telkens al die trappen op en af te moeten?”

Volgens docent De Jong had het bezoek van een architect aan de klas een grote meerwaarde. “Wij willen dat onze leerlingen in aanraking komen met zoveel mogelijk verschillende beroepen, zodat ze een duidelijk beeld krijgen van de bètawereld. Bij dit project vonden de leerlingen het fantastisch dat deze architect echt werkt aan het station in Utrecht. Zo'n opdracht leeft veel meer dan een fictieve opdracht.”

Bijzondere ontwerpen

Met de tips die de leerlingen in de klas kregen, konden ze hun ontwerp aanpassen. Van de definitieve ontwerpen werd een selectie gemaakt. De leerlingen die deze ontwerpen hadden gemaakt, mochten tijdens de eindpresentatie hun ideeën presenteren aan een jury. Architect Van der Meulen: “Er zaten echt bijzondere ontwerpen tussen. Een groepje had zich laten inspireren door het golvende ontwerp van het dak van het station en had dat gekopieerd naar de vloeren van de fietsstalling. Door die golving waren verschillende niveaus met elkaar verbonden. Dat vraagt toch een behoorlijk ruimtelijk inzicht. Maar er waren ook leerlingen die heel mooi op een hedendaags thema als duurzaamheid hadden ingespeeld en bijvoorbeeld veel groen hadden toegevoegd.”

Helaas voor de leerlingen zat er geen ontwerp bij dat hij direct in zijn eigen praktijk kon gebruiken. “Maar het was wel heel inspirerend om te zien met welke verschillende uitwerkingen de leerlingen kwamen. Ik had verder geen ervaring met projecten in het onderwijs, maar ik vond dit erg leuk om te doen.” Het Technasium deed ook mee aan de tweede ronde van het project afgelopen jaar en heeft het project ook voor komend jaar al ingepland. De Jong: “We willen er absoluut mee door gaan, dit project zit gewoon heel goed in elkaar. Er zijn leerlingen die nog nooit op dat station zijn geweest, ook vanuit dat oogpunt is het interessant voor ze.”

Gemakkelijk overdraagbaar

Paalvast van Aorta zou graag zien dat het project ook in andere steden wordt gebruikt. “Bij de start hebben we er direct op ingezet dat het overdraagbaar zou zijn. Daarom hebben we gekozen voor een uitgebreide website met algemene informatie, waarop ook de docentenhandleiding en de opdrachten staan. Het idee was dat andere steden en dorpen daarop informatie over hun eigen stations konden zetten, zodat het project gemakkelijk overdraagbaar zou zijn.” De praktijk bleek echter weerbarstiger. Projectleider Seghers: “We hebben architectuurcentra in andere steden aangeschreven, het Nederlands Architectuur Instituut en de informatiecentra van de verschillende stations in Nederland. Er zijn verschillende sleutelstations die de komende jaren verbouwd worden. Denk maar aan Den Haag, Amsterdam en Breda. Ook hebben we de docentenhandleiding die we hebben gemaakt rondgestuurd. Uiteindelijk heeft alleen het informatiecentrum in Den Haag gereageerd. Van de bouw van dat station staat nu informatie op de website.”

Bij Aorta hebben ze wel een idee hoe het komt dat er weinig animo voor is. Paalvast: “Het komt eigenlijk allemaal op geld neer. De architectuurcentra zijn een redelijk jonge sector. Het zijn kleine instellingen en iemand zal de opdrachten moeten vertalen naar de lokale omgeving en daar is geld voor nodig. Vanwege de kredietcrisis is er ook minder animo vanuit sponsors.” Jammer is het wel. Paalvast: “Dit is zo'n mooi project, dat al helemaal is uitgedacht. We hopen dat het toch nog gaat lukken om anderen te enthousiasmeren.”

meer informatie

- Station van de toekomst www.stationvandetoeekomst.nl
- Architectuurcentrum Aorta
Eveline Paalvast (directeur)
Anne Seghers (projectleider)
aseghers@aorta.nu
www.aorta.nu

meer over dit onderwerp en reageren
www.cultuurplein.nl/bulletin

lezen in beeld

Adriaan Langendonk, projectleider van Kunst van Lezen vertelt wat het fotoverhaal van Sabine Schreuder bij hem oproept.

fotografie:
Sabine Schreuder
tekst:
Adriaan Langendonk

“Letters, letters, letters, daar kun je woorden van maken die je weer achter elkaar in zinnen kunt zetten die weer een verhaal vormen dat je kunt lezen. Zachtjes in jezelf uitspreken of hardop. De overgave om de klinkers en medeklinkers goed uit te spreken is bijna tastbaar. Opperste concentratie, de vinger erbij. Mooier kun je niet in beeld brengen hoe graag kinderen het mysterie lezen onder de knie willen krijgen, zodat ze hetzelfde kunnen als oudere broertjes

en zusjes. Je hoopt dat deze kinderen dit gevoel zullen vasthouden. Want wanneer iemand een kwartier per dag voor zichzelf ‘vrij’ leest worden per jaar 1.000.000 woorden gelezen en neemt de woordenschat met 1.000 woorden per kind per jaar toe. Dit komt bij de 1.000 woorden die ze per jaar sowieso al op school leren. Mooier kunnen we het belang van vrij lezen en voorlezen niet illustreren.”

Gereformeerde pabo Zwolle

De gereformeerde pabo maakt deel uit van de Gereformeerde Hogeschool Zwolle. Het is een van de drie pabo's in Zwolle, de stad telt ook een katholieke en een christelijke opleiding. Formeel is het een Educatieve Academie, omdat er naast een pabo ook een lectoraat en een adviesafdeling aan de opleiding verbonden zijn. De pabo telt rond de 640 studenten afkomstig uit het hele land. Ongeveer de helft heeft een gereformeerd vrijgemaakte achtergrond. De andere helft bestaat uit studenten uit andere christelijke tradities. De bijbel

speelt een centrale rol. In elk lokaal is er een te vinden en elke dag begint met bijbellezen, gebed en zang. Ook in het cultuuronderwijs speelt het evangelie een belangrijke rol. De school heeft een open houding naar de wereld. De studenten leren werken volgens de principes van meervoudige intelligentie en vakoverstijgend onderwijs. Veel studenten gaan na hun studie aan het werk op een gereformeerde basisschool, anderen kiezen voor protestants-christelijk onderwijs en een enkeling voor het openbaar onderwijs.

Door de school aangekocht kunstwerk dat gebruikt wordt in het cultuuronderwijs (foto: Yolante van der Ree).

Cultuuronderwijs is nodig om balans in het basisonderwijs te houden. Om hoofd, hart en handen in evenwicht te laten zijn. Dat is de mening van Jaap Modderman, directeur van de gereformeerde pabo in Zwolle. De opleiding geeft zelf het goede voorbeeld door cultuureducatie een belangrijke plek in het curriculum te geven. Het spanningsveld dat er kan zijn tussen kunst en geloof, is geen belemmering, eerder een uitdaging.

Sinds vorig schooljaar werken de docenten van de kunstvakken samen in de vakgroep cultuureducatie. Voorheen werden de kunstvakken afzonderlijk benoemd in een vakgroep kunst: muziek, beeldend en drama. De nieuwe benaming geeft uiting aan de behoefte meer samenhang aan te brengen tussen de kunstvakken. Het is overigens een behoefte die deze vakgroep overstijgt. Directeur Jaap Modderman zou het liefst zien dat alle vakgroepen hun vakken in samenhang gingen aanbieden en dat er meer uitwisseling zou komen tussen de vakgroepen.

Holistisch onderwijs

“Er heerst een voortdurende onbalans in het onderwijs”, zegt Modderman. “Het accent wordt in toenemende mate gelegd op cognitieve kennis en werken volgens een methode. Dit gaat ten koste van aandacht voor andere talenten van kinderen. De vraag is hoe we dat kunnen doorbreken. Ik denk dat cultuuronderwijs daaraan een belangrijke bijdrage kan leveren. Wij zetten daarom in op onze studenten, focussen op hun mindset. Als we hen bijvoorbeeld leren werken volgens het principe van de meervoudige intelligentie komen alle talenten van leerlingen aan bod. Als we hen leren denken in gehelen in plaats van in versnipperde onderdelen, dan kan het onderwijs daar straks niet meer omheen. Kinderen ervaren de wereld holistisch, als één geheel. Dat zou het vertrekpunt in het onderwijs moeten zijn. Binnen cultuureducatie staat de vraag centraal hoe je vorm geeft aan die wereld om je heen. Door de kunstvakken met elkaar in verband te brengen, hebben wij een stap willen zetten naar meer geïntegreerd onderwijs. We hopen dat deze vakgroep de andere kan meetrekken.”

Ludie Gootjes is coördinator van de vakgroep cultuureducatie en ziet haar team in toenemende mate een geheel worden. “Onze vakgroep bestaat uit zeven parttime docenten. Vroeger was iedereen geheel autonoom. We hadden ons eigen vak, eigen modules en eigen toetsen. We bemoeiden ons weinig met de inhoud van elkaars onderwijs. Toen de onderwijsinspectie aangaf dat het aantal toetsen op de pabo teruggebracht moest worden, hebben we dat in onze vakgroep aangegrepen om te gaan samenwerken. De directie faciliteerde een aantal ‘heidagen’ waar we een gezamenlijk toetsprogramma ontwikkelden. Studenten leveren aan het eind van het tweede jaar een cultuurdossier in waar werk en opbrengsten van alle vakken zijn samengebracht. In het toetsessay, dat deel uitmaakt van het dossier, blikt de student terug op het cultuuronderwijs en formuleert hij of zij een visie op cultuureducatie in het basisonderwijs.”

tekst:
Yolante van der Ree

Theaterproductie van Stichting de Vliegende Speeldoos naar aanleiding van een Bijbelverhaal. Dit schooljaar spelen ze David en Goliath (foto: Atelier Velp).

Beleving centraal

Ook de inhoud van het cultuuronderwijs is veranderd. Kort samengevat bestond het onderwijs vroeger vooral uit 'kijken naar' (van wie is dit schilderij, wanneer is het gemaakt en welke technieken zijn gebruikt), terwijl nu de beleving centraal staat (wat bedoelt de kunstenaar hiermee, wat wil hij of zij vertellen, wat doet dit werk met jou). Deze verandering vertaalt zich ook in de manier waarop er met kinderen op de stagescholen wordt gewerkt. Kinderen worden uitgedaagd om zelf op een creatieve manier vorm te geven aan wat ze beleven, voelen en meemaken.

Na twee jaar cultuuronderwijs op de pabo, waarbij in het eerste jaar de eigen creatieve ontwikkeling centraal staat en in het tweede jaar de vertaling naar het basisonderwijs, kunnen studenten in het derde jaar binnen de verplichte minor Onderzoek en innovatie kiezen voor de richting cultuureducatie. Binnen dit programma moeten ze een onderzoek uitvoeren op een basisschool en de uitkomsten vertalen in aanbod. Studenten voeren een nulmeting uit van het cultuuronderwijs op hun stageschool, doen onderzoek naar mogelijkheden, inventariseren de vraag en ontwikkelen vervolgens een cultureel project op basis van de vraag van de school. Dat project voeren ze ook zelf uit. De minor wordt afgesloten met een effectmeting. Binnen de minor worden de studenten ook opgeleid tot interne cultuurcoördinator (ICC'er) waarvoor ze aan het eind het certificaat ontvangen. Een teamlid van de stageschool kan meedraaien in de ICC-cursus.

Talenten ontwikkelen

Marijke van Boven, derdejaars student, herinnert zich de opdrachten in het eerste jaar nog goed. Vooral omdat ze niet goed is in knutselen, kleien en tekenen, zoals ze zelf zegt. "Vreselijk lastig vond ik dat en ik was bang voor slechte beoordelingen. Tot mijn verassing wordt er hier heel anders naar de opbrengst gekeken. Wat telt is vooral het proces, de ontwikkeling die je hebt doorgemaakt, het feit dat je je hebt ingezet. Ik heb talenten op andere gebieden en dat wordt ook gezien door de docenten. Natuurlijk moet je dingen leren die je moeilijk vindt, maar er is veel ruimte om je talenten verder te ontwikkelen."

"Wat ik een mooie opdracht vond was die rond identiteit. We moesten een lichaamsobject ontwerpen dat ook echt draagbaar was. Dat deden we naar aanleiding van een krantenartikel dat ons raakte. Ik koos voor een bericht over een jongen van 21 die was verongelukt. Dat hield me enorm bezig. Ook omdat ik weet wat er na de dood komt, wat er in de toekomst ligt en dat er dus hoop is voor zijn nabestaanden. Ik ontwierp een jasje van kranten en heb dat beschilderd met symbolen die met het hiernamaals te maken hebben."

In het tweede studiejaar ontstaat er meer samenhang in het cultuurcurriculum en staat het aanbod in het teken van de beroepspraktijk. De focus verschuift van de eigen creatieve ontwikkeling naar het aanbieden van cultuureducatie in het basisonderwijs. Gerda Smelik is docent beeldende vakken. Zij vertelt dat studenten zich onder meer buigen over de vraag waar een goede les

aan moet voldoen. "Ze gaan zelf lessen ontwerpen. Een voorbeeld is een lessenserie naar aanleiding van het werk van hedendaagse kunstenaar. Studenten kiezen een kunstenaar met wie ze iets hebben. Op basis van het werk van deze kunstenaar maken ze lessen voor het basisonderwijs. Tegelijkertijd gaan ze ook zelf aan de slag waarmee ze weer nieuwe vaardigheden ontwikkelen. Het liefst zouden we deze opdracht ook invullen voor muziek en drama. Studenten zouden dan aan de slag kunnen met het werk van een geliefde componist, musicus, choreograaf of danser."

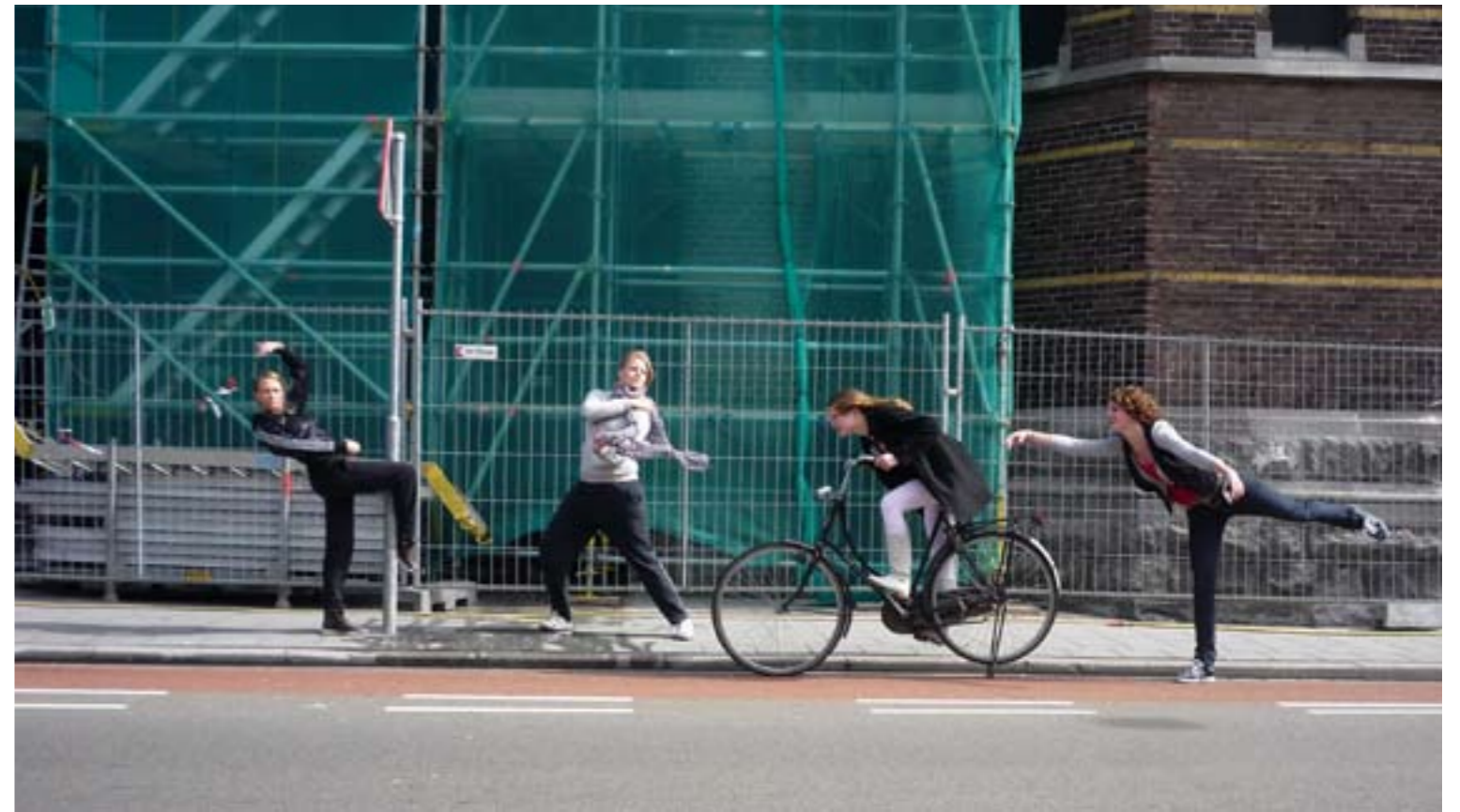
Do's and don'ts van dans

In het tweede jaar staan ook twee Cultuurdagen op het programma. Tijdens een van die dagen staat dans centraal. Studenten volgen een workshop onder leiding van een professionele dansdocent van Atelier Velp. Ze maken kennis met vier verschillende dansvormen en ontwerpen zelf een dans die ze aan het publiek presenteren. Smelik: "Dit is voor sommige studenten best lastig. Dans is in orthodoxe kringen omstreden, evenals drama. We gaan daarover met studenten in gesprek en de meesten doen uiteindelijk wel mee en zijn daar dan ook blij mee." Vakgroepcoördinator Gootjes: "We hebben van God een prachtig lichaam gekregen, waarom zouden we dat niet mogen inzetten? Studenten die echt principiële en onoverkomelijke bezwaren hebben, hoeven niet deel te nemen. Wel moeten ze blijven en meekijken. Ook zij zeggen na afloop vaak dat het hen meeviel. Studenten die niet willen dansen doen vanuit hun eigen culturele, kerkelijke achtergrond onderzoek naar de vraag waarom je niet mag dansen."

Hanneke van der Weele is medeoprichter en –eigenaar van Atelier Velp, een instelling met een breed aanbod op het terrein van dans, muziek en theater. Van der Weele, die zelf ook christen is, wil de pabo-studenten vooral leren hoe zij dans kunnen aanbieden op de basisschool. De workshop laat hen onder meer kennismaken met de do's and don'ts van dansonderwijs door de groepen heen. "Kleuters moet je bijvoorbeeld niet met een attriboot laten dansen, zoals een ballon. Zij kunnen maar één ding tegelijk en de kans is groot dat ze alleen met de ballon bezig zullen zijn. In groep 8 is het verstandig om sterk aan te sluiten bij wat er leeft onder de kinderen. Je hoeft niet alles vooraf zelf te bedenken, veel beter werkt het als je de kinderen betreft in het proces van creëren."

Van der Weele hoopt dat haar workshop eraan bijdraagt dat studenten een brug kunnen slaan naar scholen die veel weerstand hebben tegen dansonderwijs.

"Gereformeerde scholen verzetten zich vaak tegen dansonderwijs, omdat er veel vooroordelen bestaan. Scholen zijn bang dat je met heksen, sprookjes en geleide fantasie aan de slag gaat en dat willen ze absoluut niet. Wat wij willen laten zien is dat het lichaam een expressiemiddel is en dat sommige kinderen hun gevoelens beter kunnen uitdrukken door te bewegen dan door te praten." Van der Weele hoopt en verwacht dat studenten die afkomstig zijn uit de eigen kring, kunnen helpen de vooroordelen te doorbreken.

Theaterspektakel Tijdmaschine van Tweedejaars studenten (foto: Gereformeerde Hogeschool Zwolle).

Kunstspektakel

Aan het eind van het tweede jaar maken studenten in groepjes een Kunstspektakel. De opdracht is het ontwerpen van een locatievoorstelling van tien minuten, gebruik makend van een machine, decors, spel, dans en muziek. Vooraf bekijken de studenten inspirerende filmpjes van locatietheater en krijgen ze een locatie in of buiten de school toegewezen.

Student Marijke kreeg met haar groepje een locatie waar hekken stonden in verband met bouwwerkzaamheden. Die konden ze goed gebruiken in hun decor. "We zijn eerst korte scènes gaan filmen om ideeën te ontwikkelen. Daarna hebben we de taken verdeeld. Dat ging heel soepel, want we kennen elkaars kwaliteiten en iedereen deed dus waar hij goed in was. Eén jongen koos voor dans, juist omdat hij dat heel moeilijk vindt. Dat vond ik wel stoer. Ik zat bij het groepje dat de dramakant ging uitwerken. De rode draad was 'de droom die een nachtmerrie werd'. Het was absurdistisch theater. Ik geloof dat het publiek wel genoten heeft."

Het Kunstspektakel is een elk jaar terugkerend hoogtepunt waar iedereen naar uitkijkt: studenten, docenten en directie. Directeur Modderman: "Daar zie je wat ons cultuuronderwijs heeft opgeleverd. Creatieve studenten die een geheel weten te maken van alles wat ze tot dan toe aangereikt hebben gekregen. Als ze met die bagage het basisonderwijs binnengaan, kan het niet anders of er wordt iets in beweging gezet."

meer informatie

- Gereformeerde pabo, onderdeel van de Gereformeerde Hogeschool Zwolle
T 038-255 542
lgootjes@gh-gpc.nl
www.gh.nl
- Atelier Velp
T 026-3830 422
weele@ateliervelp.nl
www.ateliervelp.nl
- ICC-cursus:
po.cultuurcoordinator.nl

lees meer portretten www.cultuurplein.nl/bulletin

Fanny Fantasie wordt gevangen genomen door de indianen van openbare basisschool De Woelwaters te Ulft (fotograaf onbekend)

Het geheim van Grote Broer kunsteducatie

Grote Broer kunsteducatie werkt samen met scholen, wijken, naschoolse opvang, zomerkampen, kunstinstellingen, jeugd-gevangenissen en het bedrijfsleven. Met een enthousiast docententeam bereikt de instelling jaarlijks meer dan 20.000 kinderen en jongeren. En dat alles zonder structurele subsidie. Grote Broer lijkt hét voorbeeld van succesvol cultureel ondernemerschap. Wat is het geheim?

tekst:
Anita Twaalfhoven

De voormalige school in de Nijmeegse binnenstad oogt levendig met de organisatie van een popfestival en een voor wereldmuziek en een televisiezender als medegebruikers. “De gemeente stimuleert cultureel ondernemerschap en stelt dit pand daarvoor beschikbaar”, vertelt directeur Wouter van Balveren. “De wethouder cultuur heeft zich daar indertijd hard voor gemaakt.” Enthousiast laat hij de onlangs verbouwde klaslokalen zien, met een podium en een dansvloer. Grote Broer organiseert hier theaterprojecten voor het onderwijs en heeft ook een jeugdtheaterschool waar kinderen en jongeren buiten schooltijd aan toneel, circus, musical of dans kunnen doen. Nijmeegse scholen komen met hun leerlingen vaak naar het thuishonk van Grote Broer, maar voor scholen van buiten de stad is dat te ver weg en gaat het docententeam naar de school toe. “We werken vooral in Brabant en Gelderland en als het kan ook verder weg. Als cultureel ondernemer zeg je niet snel nee, ook niet tegen een school in Friesland. Maar dan rekenen we wel extra kosten.”

De organisatie bestaat nu bijna tien jaar en Van Balveren heeft alles van de grond af opgebouwd. “Ik wilde na mijn opleiding snel aan de slag en besloot om me als zelfstandig theaterdocent aan scholen te verhuren. In het begin deed ik het zelfs gratis, om maar klanten te krijgen.” Al snel groeide de vraag en steeds vaker moest hij bevriende kunstdocenten vragen om bij te springen. Inmiddels heeft hij een vast team om zich heen verzameld: tien kunstvakdocenten, drie vrijwilligers met een onderwijsverleden en twee kantoormedewerkers voor de verkoop en administratie. “De tien docenten hebben een circus- of theaterachtergrond en één van hen is dansdocent. Er is ook nog een flinke pool van zo’n 75 freelancers en gastdocenten voor speciale expertise, zoals film, rap, breakdance of beeldende kunst. We richten ons in de eerste plaats op podiumkunst, maar we maken graag *crossovers* met andere kunst disciplines. Zoals bij soaps maken, dat op het vmbo heel populair is, dan werken we samen met een cameraman.” “Het is een gouden team en de docenten werken heel

hard”, vervolgt hij. “Het werk voor de jeugdtheaterschool in het eigen gebouw, waar de docenten cursussen geven en voorstellingen maken, is vaak in de avonduren. De volgende dag moet je dan meestal weer vroeg op voor een circus- of theaterproject op een school. Toch is het ziekteverzuim bijna nul.”

Bevlogenheid

Helga Vrieling, werkzaam bij het steunpunt EDU-ART, organisatie in cultuureducatie, is adviseur voor de culturele instellingen in de provincie Gelderland. Zij werkt al jaren samen met Grote Broer. “Wij vragen Grote Broer bijvoorbeeld om tijdens ICC-cursussen een presentatie te geven van hun werk of een verhaal te houden over cultureel ondernemerschap.” Waarin schuilt volgens haar de kracht van Grote Broer? “De bevlogenheid is heel aantrekkelijk. Wouter weet mensen sterk aan zich te binden, ook veel vrijwilligers, en saamhorigheid te kweken. De medewerkers voelen zich gezien en gewaardeerd en dat motiveert hen heel sterk. Het gevoel dat ze écht bij een club horen, hebben de kinderen op de jeugdtheaterschool ook.”

“Gesubsidieerde instellingen in ons werkveld kampen soms met hoge managementkosten, bureaucratie en een gebrek aan vernieuwende ideeën”, zegt Van Balveren, “Grote Broer heeft een platte organisatievorm waarin iedereen meedenkt en zich verantwoordelijk voelt voor het geheel. De tien vaste docenten begeleiden ook stagiaires en freelancers. Ze ontwikkelen zelf nieuwe projecten en zijn in hun opstelling naar de scholen toe heel actief. Ze krijgen veel ruimte voor nieuwe initiatieven en dat enthousiasmeert.”

Theaterdocent Michel Hormes vindt de afwisseling in het werk inspirerend: “Bij projecten binnen schooltijd moet je moeite doen om de leerlingen voor je te winnen. Het is voor mij als docent heerlijk om dit af te wisselen met het werken binnen onze eigen circus-, theater- en musicalschool. Daar is het de uitdaging om met de leerlingen de verdieping van het vakgebied aan te gaan en met hen naar een voorstelling toe te werken. Voor mij is het essentieel dat je als docent steeds openstaat voor de

Soapproject maart 2010 (foto: vanderwilt-fotografie).

“Grote Broer heeft een platte organisatievorm waarin iedereen meedenkt en zich verantwoordelijk voelt voor het geheel.”
Wouter van Balveren, directeur van Grote Broer

ideeën van de kinderen en jongeren en aansluit bij hun belevingswereld. Dat maakt het echt tot een project van henzelf en voor mij is het inspirerend om te zien hoeveel plezier ze dan in theater krijgen.”

Stuntschool

Een nieuw project begint vaak als reactie op een vraag van een school. Zo is het dagproject *De Stuntschool* ontwikkeld omdat een kunstcoördinator vertelde dat zijn leerlingen weinig zin hadden om iets met kunst te doen, vertelt Van Balveren. “De school deed veel aan sport en de leerlingen waren heel fysiek ingesteld, dus daar sloten we bij aan: in één dag word je een stuntman of stuntvrouw. Ze leerden *moviefighting*, theatrale cascade, met trampolines uit een ‘brandend raam’ springen. Maar ook samen theaterscènes rond een brand bedenken. Zo prikkel je de kinderen zonder dat ze vooraf het idee hebben dat ze ‘met kunst bezig zijn.’”

Heel anders is het nieuwe project over rouwverwerking, dat is gemaakt voor een school waar iemand is overleden. In het kantoor staat de mooi vormgegeven leskist vol laatjes met opdrachten, zoals het maken van een herinneringsboek met foto’s of tekeningen voor de over-

ledene. “Daarna gaat zo’n nieuw project in het aanbod voor andere scholen.”

Emmie Dols, directeur van basisschool De Klokkenberg te Nijmegen, vindt dat de docenten van Grote Broer goed op maat werken. “Ze vragen zich af: wat ben je voor school, wat wil je en wat hebben wij je te bieden? Ze denken niet: ach, we draaien gewoon ons programma af. Ze zijn alert, creatief en leveren kwaliteit. Als er stagiaires of nieuwe docenten meewerken, komen de ervaren docenten naar hen kijken. Ze geven feedback en betrekken ons daar ook in.”

“Wij richten ons vooral op de eerste kennismaking met kunst, maar er zijn ook scholen die voor verdieping gaan, zegt Van Balveren. “Dan doen we lessenseries op maat, zoals bijvoorbeeld tien theaterlessen op de maandagen: variërend van teksttoneel en improviseren tot clownstijl. Die verdieping gaat meestal vrij organisch, in overleg met de scholen.”

“Sommige scholen doen veel aan cultuur”, zegt Dols van De Klokkenberg, “bij ons ligt de nadruk op de cognitieve vakken. Wij vinden het prettig de culturele expertise in te kopen. Grote Broer zit in het aanbod van Kunst en Cultuur Nijmegen en hun prijzen zijn lager dan die van

“Het is essentieel dat je als docent steeds openstaat voor de ideeën van de kinderen en jongeren en aansluit bij hun belevingswereld. Dat maakt het echt tot een project van henzelf.”
Michel Hormes, theaterdocent van Grote Broer

vergelijkbare gesubsidieerde instellingen. Ze hebben kant-en-klare programma’s, maar kunnen ook een voorstelling maken of het schoolteam coachen. Het ligt eraan wat je vraagt. Onze leerkrachten doen zelf ook graag een workshop acrobatiek of jongleren.” Van Balveren vertelt dat de buitenschoolse opvang in Nijmegen, KION, afgelopen zomer ook projecten afdankte voor de kinderen die hele dagen naar de opvang kwamen. En dan biedt Grote Broer ook nog trainingen aan voor het bedrijfsleven: “Ook door middel van acrobatiek kun je aan teambuilding doen. Het draait immers om samenwerking en vertrouwen. De prijzen liggen dan hoger en met die inkomsten kunnen we weer andere activiteiten financieren.”

Geldstroom

Al worden ze geroemd om hun ondernemerschap, toch zijn ze kwetsbaar als organisatie, merkt Van Balveren. “Laatst was er een insluiper in het gebouw die kostbare licht- en geluidsapparatuur heeft gestolen. Dan merk je dat je geen stabiele *flow* op de bank hebt waarmee je de schade kunt opvangen.” Ook de vaste lasten zijn pittig: de kosten van het pand, verzekeringen, accountant, administratie. “Die kosten groeien en kun je niet doorberekenen aan de scholen.” Ze kiezen steevast de goedkoopste oplossing, vertelt hij, en hij heeft als directeur vaak overvolle werkweken gedraaid. “Eigenlijk is er aanvullende financiering nodig. Maar als wij bij onze gemeente subsidie aanvragen is de reactie al snel: ‘Jullie zijn toch die succesvolle cultureel ondernemers?!’” Wat vindt hij van die reactie? “Dat antwoord is te kort door de bocht, zeker als je kijkt naar de belangrijke functie die we in de stad vervullen. Ik vind het hoog tijd voor een nieuwe visie op cultuureducatie en de verdeling van subsidies in Nijmegen.” De geldstroom gaat

volgens Van Balveren steeds naar dezelfde organisaties en er is te weinig ruimte voor nieuwkomers. Grote Broer vraagt projectsubsidies aan bij fondsen voor de sociaal-artistieke projecten die de organisatie in aandachtswijken of voor jeugdgevangenissen verzorgt. “Dat zijn gesloten instellingen, waar het louter gaat om een kennismaking van deze jongeren met kunst en cultuur. Dan is het vooral een middel om iets in gang te krijgen, om een keer met andere ogen naar de wereld te leren kijken.”

Wat voor soort activiteiten doen ze dan? “Rollenspelen om je te leren verplaatsen in andere personen, maar bijvoorbeeld ook met geheven hoofd over een catwalk lopen. Uiteindelijk komen deze jongeren een keer vrij en dan zijn ze weer gewoon inwoner van Nijmegen. Als ze al eens contact hebben gehad met Grote Broer is de stap net wat kleiner om hier bij de jeugdtheaterschool aan te kloppen. Soms leggen wij daarover al contact met de instelling voordat jongeren vrijkomen.”

Dat is écht de meerwaarde van de beide poten, het binnen- en buitenschoolse werk, van onze organisatie benadrukt Van Balveren. Dols van de Klokkenberg merkt dat ook: “Veel van onze kinderen volgen lessen bij hen in huis. Niet alleen als follow up na een project op school, ze doen het ook op eigen initiatief.” Grote Broer is dan ook heel zichtbaar in de stad, merkt zij. “Hun PR is effectief, met mond-tot-mondreclame, posters, vlaggen en banieren in de straten als er een evenement is.”

Grote Broer vindt dat elk kind recht heeft op een ontmoeting met kunst. Daarom is de organisatie op zoveel plekken te vinden. Theaterdocent Hormes: “Je moet kinderen en jongeren zó onderdompelen in een kunstproject, dat ze aan het slot ervan paf staan van wat zij zelf voor elkaar hebben gekregen.”

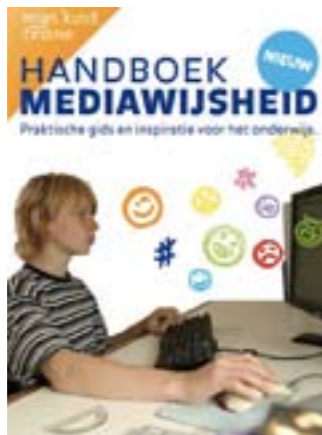
Leerlingen van Basisschool Valeidoscoop in Empel wachten op het moment dat zij hun act kunnen laten zien (foto: Petra Mackenbach).

meer informatie

- Grote Broer
Wouter van Balveren
wouter@grotebroer.com
www.grotebroer.com
- EDU-ART Gelderland
Helga Vrieling
h.vrieling@edu-art.eu
www.edu-art.eu

lees meer portretten www.cultuurplein.nl/bulletin

Handboek mediawijsheid

Stichting Mijn Kind Online presenteerde 22 september het *Handboek Mediawijsheid op School* voor basisscholen en voortgezet onderwijs. Deel 1 geeft een richtlijn om de eigen visie te vormen over mediawijsheid op school, aan de hand van de door stichting Mijn Kind Online geïntroduceerde *Mediawijsheidcirkel*. Deel 2 gaat over de praktijk van de klas: hoe geef je mediales? In dit deel staan praktische aanwijzingen voor relevante thema's, lessen en werkvormen. Bijvoorbeeld hoe je sociale media kunt betrekken bij de lessen of hoe je kijkopdrachten kunt geven. Tot slot bespreken de auteurs een voorbeeld van een school waar mediawijsheid geïntegreerd is. Zo biedt de cultuursector van Zwolle de Thorbecke Scholengemeenschap allerlei mogelijkheden om leerlingen reportages te laten maken.

meer informatie en downloaden:
www.mijnkindonline.nl
bestellen:
www.mijnkindonline.nl
kosten: € 19,95 (downloaden gratis)

Publicatie nieuwe cultuurfuncties

Cultuurintendanten, cultuuraanagers, cultuurmakelaars, cultuurverkeners, cultuur- en media-coaches, cultuurscouts, kwartiermakers. Wie schuilen achter deze nieuwe cultuurfuncties, wat doen ze, wat is het profiel achter hun functie? En wat is hun meerwaarde voor opdrachtgevers als overheden, culturele, maatschappelijke en onderwijsorganisaties? Dit is te lezen in de publicatie *Nieuwe cultuurfuncties. Een urgente verkenning naar meerwaarde en typologie* (juni 2010) uitgevoerd door DSP-groep in opdracht van het Fonds voor Cultuurparticipatie, Erfgoed Nederland en Kunstfactor.

downloaden:
www.kunstfactor.nl

Online componeertool

De AVRO en MCO Educatie hebben een applicatie ontwikkeld waarmee kinderen zelf kunnen 'componeren'. Deze zogenaamde componeertool is sinds 1 augustus online. Het is een internetomgeving waar kinderen en volwassenen muziekstukken kunnen samenstellen uit verschillende blokjes muziek (samples). In de eerste fase kan er een keuze worden gemaakt uit twee stijlen. Er kan per muziekinstrument worden gekozen uit verschillende blokjes muziek. Deze blokjes worden naar een tijdslijn gesleept en achter of onder elkaar gezet. Zo kunnen instrumenten naar keuze bij elkaar worden gevoegd. In een later stadium kan er ook een eigen opname aan de compositie worden toegevoegd.

meer informatie:
www.ikcomponeer.nl

Lesmateriaal Nationaal Historisch Museum

Het Nationaal Historisch Museum presenteerde 1 oktober zijn eerste digitale lespakket voor het primair- en voortgezet onderwijs. Het lesmateriaal speelt in op het thema Land en water van de Week van de Geschiedenis. De lessen voor groep 7 en 8 van het primair onderwijs richten zich op de thema's Wonen aan het water en Bescherming tegen het water. Klas 1 en 2 van het voortgezet onderwijs behandelen de onderwerpen Handel over water en Bescherming tegen water. Voor het vmbo en havo/vwo zijn verschillende versies beschikbaar.

meer informatie:
www.weekvande-geschiedenis.nl
kosten: gratis (tot 1 januari 2011)

Gratis lesmateriaal film en media

De komende tijd verschijnen er op www.filmeducatie.nl gedigitaliseerde lesmaterialen voor het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs. Materiaal van meer dan 200 filmtitels, waaronder *De Aanslag* en *Little Miss Sunshine*, zijn gratis te downloaden van deze site. Het betreft digitale heruitgaven van lesmaterialen die sinds 1992 gepubliceerd zijn door het Nederlands Instituut voor Filmeducatie dat tegenwoordig een onderdeel is van EYE Film Instituut Nederland.

meer informatie:
www.filmeducatie.nl/educativematerialen

uitgelicht

Still uit lesmethode *Bennie Briljant*.

Bennie Briljant

Het Prinses Christina Concours lanceert 15 november de lessenserie *Bennie Briljant*, waarmee kinderen van groep 3 tot en met 5 via filmpjes op internet of dvd leren hoe ze samen kunnen zingen en muziek maken op slagwerkinstrumenten. Het typetje *Bennie Briljant* speelt de hoofdrol.

Bulletin Cultuur & School vroeg René Martens, basisschoolleerkracht op CBS De Melodie in Rijswijk, naar zijn mening over deze lesmethode. Hij heeft enkele lessen uitprobeerde. "Ik moest even wennen aan mijn rol als leerkracht. Normaal ben ik als leerkracht leidend, nu is dat de hoofdpersoon van het filmpje. Steeds als ik dacht: nu moet ik iets doen, werd het al in het filmpje gezegd." Volgens Martens is dat een voordeel: "Elke leerkracht kan de lessen verzorgen, ook als hij niet muzikaal is. En ook al is de methode digitaal, docenten die niet zo *computer-minded* zijn zullen ermee om kunnen gaan."

Het niveau was goed voor zijn leerlingen. "Misschien zijn de liedjes voor oudere kinderen iets te simpel, maar het vrolijke typetje *Bennie Briljant* slaat aan. Humor is belangrijk, muziek maken moet leuk zijn", aldus de leerkracht. Maar hij had ook enkele tips ter verbetering. "De eerste keer dat een liedje werd geoefend stond er geen tekst in beeld. De gemiddelde leerling pakt dat meteen op, maar de zwakke leerling niet. Ik zou meteen ondersteunende tekst laten zien. Dat is ook goed voor de leesvaardigheid. Verder vond ik het soms lastig om terug te keren in het menu."

En wat vond Martens van de instrumenten? "Ik vond het fijn om meteen allemaal een instrument te hebben. Bovendien waren het solide instrumenten, het is geen speelgoed!"

meer informatie: www.benniebriljant.nl
kosten: Instrumenten € 2,99 tot € 5,99 euro per stuk (te koop bij Zeeman, basisscholenkorting 10%).
3 DVD's € 15,- (gratis op internet)

Dag van het Literatuuronderwijs

Passionate Bulkboek organiseert op 2 december 2010 de *Dag van het Literatuuronderwijs*. Dit is een tweesterlijks symposium voor iedereen die zich bezighoudt met literatuureducatie. Dit jaar staat de vraag naar de verhouding tussen literatuur en werkelijkheid centraal. Leerlingen vragen zich vaak af: is het echt gebeurd? Heeft de schrijver het zelf meegemaakt? Waar haalt een schrijver zijn ideeën en inspiratie vandaan? Waar gebeurde verhalen doen het goed bij leerlingen, maar *fantasy* ook. Waar komen deze smaak- en genrevoorkeuren vandaan, en hoe gaat het onderwijs ermee om? Schrijvers vertellen op deze dag wat de werkelijkheid voor hun vak betekent en dichters laten zien hoe zij de werkelijkheid verdichten. Leraren kunnen met hen en met elkaar in gesprek gaan over de praktijk van het literatuuronderwijs. Op het programma staan onder anderen Adriaan van Dis, Manon Uphoff, Pieter Steinz, Kader Abdolah en Ramsey Nasr.

meer informatie:
www.dagvanhetliteratuuronderwijs.nl
kosten: € 149,00 (inclusief lunch, congresmap en Handboek Literatuuronderwijs 2011-2012)

Kunst kopen met leerlingen

ARTSTART is een online kunstplatform voor jongeren en kunstenaars. Leerlingen kunnen kunst kopen via deze site. De docent kiest samen met de leerlingen een kunstwerk uit via de zoekmachine. ARTSTART bezorgt het kunstwerk op school en kan het op verzoek ook ophangen. Scholen kunnen ook een workshop laten verzorgen die twee lesuren duurt. Het enige wat de docent dan hoeft te doen, is de workshop en het huiswerk te introduceren. Zo leren de leerlingen meer over collectievorming en verzamelen. De workshop sluit af met het kiezen van één of meerdere kunstwerken door de leerlingen samen met de docent. Deze zullen worden aangeschaft voor de school. In plaats van een workshop kunnen scholen ook alleen het lesmateriaal kopen.

meer informatie:
www.artstart.nl
kosten: kunstwerken vanaf € 200,-, workshop € 350,-, lesmateriaal € 100,- (betaling met Cultuurkaart mogelijk)

De toekomst van amateurkunst

Bijna de helft van de bevolking doet in de vrije tijd wel eens of zelfs vaak iets kunstzinnigs: door lessen te volgen, aan workshops mee te doen, alleen of met andere liefhebbers aan beeldende kunst te doen of voor een uitvoering te repeteren. En dat kan weer in allerlei vormen: alleen en/of als cursist of als lid van een vereniging, van een informeel groepje liefhebbers of als cursist bij een instelling.

Het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) is in de *Toekomstverkenning kunstbeoefening* (juni, 2010) nagegaan hoe de kunstbeoefening er over twee decennia uit zou kunnen zien, beredeneerd vanuit het perspectief van de liefhebber. Uit het onderzoek zijn zeven trends voortgekomen, waaronder:

- **Tijdelijk populaire crossmediale formats in plaats van tradities**
Mensen bewegen gemakkelijker mee met modes en trends. De populariteit van talentwedstrijden op tv, en in navolging daarvan ook in het veld, is een actueel voorbeeld.
- **Lossere smaakvoorkeuren, omgangsvormen en organisatievormen**
Nu al tekent zich een algemene tendens af dat mensen zich nergens meer diep aan binden, maar shoppen en tijdelijk aanhaken bij zaken waar ze op dat moment zin in hebben.
- **Genres en vormen die in groeperingen met een niet-westerse achtergrond geliefd zijn**
20 jaar geleden kwamen er aubergines naast de bloemkool te liggen. In de hedendaagse dans is zouk, urban en hiphop volkomen ingeburgerd.

De centra voor de kunsten hebben een groot marktaandeel in het amateurkunstaanbod. *Bulletin Cultuur & School* vroeg twee ervaringsdeskundigen uit deze sector: hoe moeten centra voor de kunsten inspelen op de trends uit de toekomstverkenning kunstbeoefening?

Jean Jacques Maouche (voormalig directeur van Parnas, centrum voor de kunsten Leeuwarden):

“Centra voor de kunsten moeten beter kijken naar wat de klant wil en daar sneller op inspelen. De vraag van de klant is gedifferentieerd en gevoelig voor trends. Het gaat daarbij niet alleen om inhoud, maar ook over de wijze waarop de activiteiten worden georganiseerd. Het kan niet zo zijn dat de werkwijze in bijvoorbeeld het muziekonderwijs sterk geënt is en blijft op de wijze waarop de docenten zelf op het conservatorium les hebben gehad. Niet iedere muziek-

schoolleerling is zo talentvol en gemotiveerd dat deze ‘standaard’ werkwijze voor hem/haar effectief is! Activiteiten worden niet alleen in de centrale vestiging aangeboden, maar ook decentraal in goed geoutilleerde werkplaatsen/studio’s. Klanten stellen in toenemende mate nabijheid van aanbod op prijs.

Centra voor de kunsten stellen hun eigen culturele traditie te veel centraal. Van een docent worden nieuwe vaardigheden gevraagd: naast leraar wordt hij onder meer coach en maker. Voor die vernieuwing kunnen we onder meer leren van het informele circuit op straat, jongeren gaan uit van hun eigen vraag, ze koppelen disciplines en begeleiden elkaar (peer education). Om jongeren te bereiken moet je afstappen van het traditionele aanbod. Dat geldt ook voor een andere uitdaging: het bereiken van Nederlanders van niet-westerse afkomst. Een andere verpakking van de inhoud en de standaardbrochure volstaan niet, instellingen moeten daadwerkelijk hun activiteiten en communicatie aanpassen. Dat heeft gevolgen voor de organisatie en voor de gewenste competenties van de docenten. En het kost tijd en moeite en vraagt inleving in de specifieke wensen van de doelgroepen.

Je moet als centrum voor de kunsten niet alles meer zelf willen aanbieden. Een afstemming met andere aanbieders, zoals amateurkunstverenigingen, ROC’s, particuliere aanbieders, sociaal cultureel werk, het kunstvakonderwijs en andere partijen is noodzakelijk. Centra voor de kunsten kunnen een spilfunctie krijgen tussen al deze partners, zodat in samenwerking een rijk geschakeerd aanbod ontstaat voor iedere amateurkunstenaar.”

Ilse Verburg (directeur van Markant Centrum voor Kunsteducatie Apeldoorn):

“In de toekomst, maar ook nu al, zullen centra voor de kunsten niet meer kunnen volstaan met een folder met cursussen van een seizoen. Onze klanten hebben behoefte aan andere cursusvormen: kortdurende cursussen, losse workshops of bijvoorbeeld een zomervakantieprogramma. Er komen nu ook amateurs met verzoeken voor een aanbod op maat: bijvoorbeeld de drummer van een bandje die in vijf lessen wil leren om met kwastjes te drummen.

Dat vraagt flexibiliteit van je bedrijfsvoering. De administratie zal het door het jaar heen drukker hebben, wanneer je afstapt van het principe dat cursisten zich aan het begin van het seizoen aanmelden voor een heel jaar. Automatisering dient hierop aangepast te zijn. En voor je personeelsbeleid betekent dat ook een andere manier van werken. Je kunt niet meer werken met vaste krachten die het hele jaar een vaste groep

cursisten hebben. Als je het aanbod variabel wilt maken en snel wilt kunnen inspelen op actuele ontwikkelingen, wil je vaker werken met freelancers en kortlopende contracten. De kosten lopen te hoog op als je wel vaste contracten hebt, maar niet non-stop afname van je aanbod. Om zo te werken, moet de (belasting)regelgeving en de CAO nog wel worden aangepast. Die hebben nu nog te veel beperkingen voor een variabel personeelsbestand.

Ik denk dat centra voor de kunsten zich meer gaan richten op het onderwijs en andere markten. De toename van brede scholen en de komst van combinatiefuncties zullen zorgen voor een landelijke groei van de vraag uit het basisonderwijs en voortgezet onderwijs. Door bovendien in meerdere sectoren (ook voor de zorg en welzijn) te werken, ben je als instelling ook minder kwetsbaar voor bezuinigingen.

Voor de kleine instellingen zijn de trends een aardschok. Die hebben vaak niet de armslag om verschillende vormen van aanbod te ontwikkelen. Maar ze zullen wel moeten investeren om het hoofd boven water te houden. Daarvoor kunnen ze ook heel goed samenwerken met amateurkunstverenigingen. Een mooi voorbeeld daarvan

is het harmonieorkest. Leden van de harmonie krijgen gesubsidieerd les op een muziekschool. Dat betekent klanten voor de muziekschool. Als de harmonie dan samenwerkt met scholen in een project, kunnen ze daar extra optredens uit genereren. Dat is ook winst voor de school, omdat ze dan een mooi muziekprogramma hebben. Bovendien kan zo’n optreden weer wervend zijn voor nieuwe leden, dus weer meer klanten voor de muziekschool! Zo krijg je als kleine instelling een stevigere maatschappelijke positie en word je minder kwetsbaar.

Je ziet dat de keuzes in overheidsbeleid vaak liggen bij jongeren en het brede bereik ervan. Echt investeren in talentontwikkeling voor een kleine groep cursisten zal daardoor lastig worden. Maar een breed bereik vind ik belangrijk. En die brede functie kost geld.”

publicatie

Toekomstverkenning kunstbeoefening (SCP, juni 2010).

Download het hele rapport via www.cultuurplein.nl/bulletin

Jeroen Busscher is auteur, spreker en management-consultant. Onlangs verscheen zijn derde boek: *Troost voor werkende mensen*. Busscher was dit jaar key note spreker op de Culturele Onderwijs Tentoonstelling in Spant! in Bussum. www.jeroenbusscher.nl

Kunst is uw manipulatie waard

U wilt als docent dat andere mensen kunst net zo belangrijk vinden als u. U wilt dat ze het opnemen in hun lesprogramma en helpen de interesse voor cultuur bij leerlingen, andere docenten, bestuurders en ouders te bevorderen. U wilt mensen beïnvloeden. Maar hoe doe je dat?

Een microcollege.

Stap 1: Besef en accepteer dat je wilt manipuleren

Manipuleren is een woord waar de meeste mensen van schrikken, het heeft een negatieve betekenis. Volgens Van Dale betekent het: *mensen (of zaken) met een bepaalde bedoeling beïnvloeden*. Als u wilt dat andere mensen meer kunst in hun lesprogramma opnemen, wilt u manipuleren.

Stap 2: Verdiep u in uw doelwit

Om te kunnen manipuleren is vooraleerst empathie nodig. We moeten ons doelwit daar raken waar hij/zij gevoelig voor is. De meeste mensen geven de argumenten waar ze zelf gevoelig voor zijn en dat werkt niet. Mensen doen namelijk vooral dingen, hoewel ze graag iets anders roepen, in hun eigenbelang. Met een beetje creativiteit kun je jouw verhaal vertalen naar het verhaal van hun eigenbelang. En, wonder o wonder, ineens worden ze enthousiast. Niet van jouw verhaal, maar van hun eigen verhaal.

Stap 3: Bekwaam u in de edele kunst van het manipuleren

We weten nu waar ons doelwit gevoelig voor is. Nu is het zaak de juiste middelen in te zetten. Dr. Robert Cialdini deed jarenlang onderzoek naar effectieve beïnvloedingsstrategieën. Er zijn er zes.

- Eén: sociaal bewijs. Mensen doen dingen, omdat andere mensen die op hen lijken het ook doen.
- Twee: sympathie. Mensen doen dingen voor anderen, omdat ze het gevoel hebben *dat de ander hen leuk vindt*. Niemand zo sympathiek als degene die ons sympathiek vindt.
- Drie: schaarste. Alles waarvan weinig is, is kostbaar.
- Vier: autoriteit. Mensen doen dingen, omdat mensen tegen wie ze opkijken het ook doen.
- Vijf: ruil. Als jij als eerste iets voor iemand doet, heeft de ander sterk de neiging er iets voor terug te doen.
- Zes: consistentie. Als je mensen verleidt tot het zeggen van A, voelen ze zich verplicht ook B te zeggen.

Afschuwelijk toch? Zo wil je toch niet met mensen omgaan? Mensen zijn toch geen 'doelwit'? U moet toch in staat zijn mensen met zinnige argumenten te verleiden kunst op te nemen in hun lesprogramma?

Dream on baby.

U gebruikt manipulatie elke dag, elke dag heeft het vat op u. Als het publiek in de zaal lacht, lacht u bijna automatisch mee (sociaal bewijs). U helpt een collega met een kwestie, grote kans dat hij daarna welwillender naar uw verhaal luistert (ruil). De dansvoorstelling speelt eenmalig op uw school, het is nu of nooit. Bovendien is de voorstelling in de krant geprezen als hoogst toegankelijk (schaarste en autoriteit). Wij zijn een sociaal wezen. We leven in groepen en stemmen ons gedrag af op anderen. Gelukkig maar. Dat houdt de wereld leefbaar. Wij doen niets anders dan de hele dag elkaar beïnvloeden, of liever: manipuleren. U heeft twee keuzes. Doen of het niet zo is of leren omgaan met die realiteit.

Kunst is uw manipulatie waard.